

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

NÁSILNÁ KRIMINALITA A JEJÍ PŘÍČINY

Autor práce: Tereza Machová
Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost
Forma studia: Prezenční
Vedoucí práce: JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.
Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....
Tereza Machová

Velice děkuji vedoucímu bakalářské práce JUDr. Romanu Svatošovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

MACHOVÁ, T. *Násilná kriminalita a její příčiny: bakalářská práce*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2012. – 61 s.
Vedoucí bakalářské práce: JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Klíčová slova: násilí, kriminalita, příčiny kriminality, prevence kriminality, trestná činnost

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou násilné kriminality, především jejích příčin a prevence. Je zde definováno násilí, kriminalita, agrese, agresivní chování, oběť a pachatel. Zmiňuje postoj společnosti k násilné kriminalitě a podrobněji se zabývá jednotlivými druhy násilných trestných činů, jako je vražda, vražda novorozence matkou, ublížení na zdraví, loupež, vydírání, domácí násilí a další TČ. Stěžejní část se věnuje již zmíněným příčinám a prevenci násilné kriminality z pohledu rodiny, společnosti, ekonomiky, médií. Závěr práce podrobně popisuje stav, strukturu a dynamiku násilné trestné činnosti na území České republiky během posledních let.

ABSTRACT

MACHOVÁ, T. *Violent criminality and its causes* : Bachelor thesis. České Budějovice: The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2012. – 61 p.
Supervisor: JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Key words: violent, crime, crime causes, crime prevention, criminality

This bachelor work is dealing with the problems of violent criminality, above all about its causes and prevention. It defines violence, criminality, aggression, aggressive behaviour, the terms victim and offender. It mentions the relation of society to violent criminality and it deals in more detail with particular types of violent criminal acts, such as murder, the murder of child by its mother, bodily harm, burglary, blackmailing, home violence etc. The other part deals with already mentioned causes of criminal acts and the prevention of violent criminality from the perspective of family, society, economics and media. The conclusion of the work deals in detail with the structure and the dynamics of violent criminality in the Czech republic during the last years.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	9
2 ZÁKLADNÍ VYMEZENÍ POJMŮ	11
2.1 Definice násilné kriminality.....	11
2.2 Pojem násilí.....	11
2.2.1 Kriminologický	12
2.2.2 Sociologický.....	12
2.2.3 Psychologický	13
2.2.4 Laický.....	13
2.3 Agresivní chování	13
2.3.1 Příčiny vzniku agresivity.....	13
2.4 Kriminální agrese	14
2.5 Oběť trestného činu	15
2.6 Pachatel	16
3 NÁSILNÁ KRIMINALITA JAKO SPOLEČENSKÝ PROBLÉM	18
4 ČLENĚNÍ NÁSILNÉ KRIMINALITY	19
4.1 Trestné činy proti životu a zdraví (Hlava I.).....	19
4.1.1 § 140 Vražda	20
4.1.2 §142 Vražda novorozence matkou.....	23
4.1.3 § 146 Ublížení na zdraví	24
4.2 Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu soukromí a listovního tajemství (Hlava II.)	25
4.2.1 § 172 Zavlčení.....	25
4.2.2 § 173 Loupež.....	25
4.2.3 § 175 Vydírání	27
4.3 Další násilné trestné činy	28
4.3.1 § 185 Znásilnění.....	28
4.3.2 § 352 Násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci.....	29
4.3.3 § 353 Nebezpečné vyhrožování	29
4.4 Domácí násilí	29
4.4.1 Reakce společnosti na domácí násilí.....	30
5 ETIOLOGIE NÁSILNÉ KRIMINALITY	33
5.1 Vliv rodiny	34

5.2	Normy chování platné ve společnosti	34
5.3	Ekonomická nerovnost.....	35
5.3.1	Nezaměstnanost.....	36
5.4	Vliv masmédií	36
5.4.1	Kyberšikana.....	37
6	PREVENCE NÁSILNÉ KRIMINALITY	38
6.1	Sociální prevence	39
6.1.1	Rodina	40
6.1.2	Škola.....	41
6.1.3	Práce a zaměstnání	41
6.1.4	Volný čas.....	41
6.1.5	Potírání alkoholismu	42
6.2	Situační prevence	42
6.3	Viktimologická prevence	44
6.4	Primární prevence	44
6.5	Sekundární prevence	45
6.6	Terciární prevence.....	45
6.7	Účinnost prevence.....	46
7	SYSTÉM PREVENCE KRIMINALITY V ČR	47
7.1	Organizační systém prevence kriminality v ČR.....	47
7.2	Strategie prevence kriminality na období 2008-2011	48
7.3	Strategie prevence kriminality na období 2012 – 2015	49
8	FENOMENOLOGIE NÁSILNÉ KRIMINALITY.....	51
8.1	Stav násilné kriminality.....	52
8.2	Struktura násilné kriminality.....	54
8.3	Dynamika násilné trestné činnosti v ČR.....	55
	ZÁVĚR.....	57
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	58
	SEZNAM ZKRATEK.....	61

ÚVOD

Násilná kriminalita je součástí obecné kriminality. Patří nesporně k nejvíce závažným typům kriminality, jelikož přímo ohrožuje podstatu lidského života a zdraví. Je pojmem, který se užívá v právu a s právem souvisejícími disciplínami, především v kriminalistice a kriminologii.

V každé společnosti je násilná kriminalita společným prvkem rozsáhlého jevu vyskytujícího se násilí. Násilí je úmyslné použití či hrozba fyzické síly nebo moci proti jiné osobě, proti skupině či komunitě, která má, nebo s vysokou pravděpodobností bude mít za následek poranění, smrt, psychickou újmu, poruchu vývoje či osobnosti.

Násilí je podmíněno politicky, ekonomicky, sociálně, kulturně, fyziologicky a psychologicky. Souvisí s danou kulturou, tradicemi a životním stylem určité společnosti. Vyskytuje se nepřehledné množství příčin násilí ve společnosti, které je nutné eliminovat. Škála působících kriminogenních činitelů je velmi pestrá. Společnost se snaží této kriminalitě věnovat mimořádnou pozornost. Je to téma, které je v dnešní době hodně řešené, týká se nás všech a je každodenním problémem zejména policejních složek České republiky.

Téma Násilná kriminalita a její příčiny jsem si vybrala proto, že téměř každý den kolem sebe o tomto fenoménu slyšíme. Myslím si, že především z tohoto důvodu je důležité o tomto jevu vědět více. Seznámit se s druhy násilné trestné činnosti, s jejími příčinami i možnostmi prevence, čemuž se v této práci mimo jiné věnuji.

Cílem bakalářské práce bude rozebrat násilnou kriminalitu z pohledu kriminologie. Podrobněji se zaměřuji jak na určité druhy násilných trestných činů, tak i na jejich pachatele a oběti. Důležitý je i pohled společnosti na tuto problematiku, čemuž je věnována jedna celá kapitola. V práci je řešena etiologie násilné kriminality, dále pak, fenomenologie a v neposlední řadě i možnosti prevence, která je důležitá ke snížení násilné kriminality na minimum.

1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Cílem bakalářské práce je zanalyzovat násilnou kriminalitu z pohledu kriminologie. Definovat základní aspekty jejího vzniku, její příčiny. Určit preventivní prostředky k přecházení násilné kriminality a zjistit jakým způsobem se vypořádává Česká republika s tímto fenoménem v oblasti legislativy, ale i v oblasti praktické činnosti státních i nestátních subjektů.

Kriminálnímu násilí věnuje společnost a kriminologie již od svého vzniku velkou pozornost, zejména jeho závažnějším formám, protože tento jev ohrožuje právo občanů na osobní bezpečnost, vyvolává strach a velmi negativně ovlivňuje kvalitu života. Způsoby předcházení násilné kriminalitě jsou předurčeny specifickými rysy jejich příčin.

V první kapitole se zaměřuji na základní vymezení pojmů. Jde zejména o definici násilné kriminality a dále pak na objasnění pojmů jako je násilí, oběť, pachatel a agresivní chování. Tyto pojmy přímo souvisejí s problematikou násilné kriminality.

Druhá kapitola představuje pohled společnosti na násilnou kriminalitu. Zejména vliv médií může mít na vzniku násilí značný a především nepříznivý podíl. Na druhé straně se v této kapitole snažím poukázat na fakt, že naše společnost není na násilí připravena. Nelze bagatelizovat či potlačovat agresi, která by mohla vést k výraznějšímu a především zhoubnějšímu vzrůstu násilné kriminality.

V další kapitole následuje členění násilné kriminality, které se hlouběji věnuje jednotlivým trestným činům násilné povahy. Obsahem jsou definice některých násilných trestných činů a jejich podrobnější charakteristika.

Tato práce obsahuje také kapitolu věnovanou etiologii, tedy příčinám násilné kriminality. Příčiny násilí ve společnosti jsou mnohočetné. Aby bylo možné omezit násilnou kriminalitu, je velmi podstatné rozeznat její příčiny a důvody. Pokud nejsou známy důvody, proč je tato trestná činnost páchána, nelze proti ní ani efektivně bojovat.

Stěžejní částí je šestá a sedmá kapitola, která se zabývá problematikou prevence násilné kriminality. Možnosti jsou poněkud omezenější, což je způsobeno jak charakteristickými zvláštnostmi pachatelů násilných trestných činů, tak i skutečností, že

větší část trestných činů násilné povahy není předem plánována a vyplývá z konkrétní kriminogenní situace.

Poslední kapitola poskytuje informace o fenomenologii násilných trestných činů především prostřednictvím policejních statistik.

Informace ke zpracování této bakalářské práce jsou čerpány především z odborné literatury, knih, dokumentů, článků, statistik a právních norem.

2 ZÁKLADNÍ VYMEZENÍ POJMŮ

2.1 Definice násilné kriminality

Pojem násilná kriminalita vychází ze způsobu provedení trestného činu a zahrnuje ty trestné činy, jejichž významnou charakteristikou je poškození, destrukce cílového objektu jednání. U některých kriminálních chování postačuje k zařazení do této kategorie záměr poškodit nebo zničit (např. pokus vraždy), u jiných srozumění s tím, že v průběhu dosahování cíle (např. materiálního zisku) může být nositel žádoucí hodnoty poškozen nebo usmrcen (pokus loupeže).¹

Problematice kriminálního násilí se obor kriminologie věnuje již od svého vzniku. Vysoký výskyt násilné kriminality znemožňuje právo občanů na osobní bezpečnost a může v nich vzbuzovat pocity nejistoty. Má negativní dopad na kvalitu života jedince i celé společnosti. Násilná kriminalita bývá z hlediska své frekvence právem považována za určitý ukazatel míry úspěšnosti úsilí státu a společnosti o kontrolu kriminality. V každé společnosti je součástí širšího jevu a tím je násilí. Tomuto fenoménu a jeho souvislostem se věnují i různé vědní obory.²

Pojem násilí bývá ztotožňován s pojmem agrese, přičemž každé agresivní chování nemusí být postihováno trestním zákonem. Jako kriminální agrese je označováno takové chování, které porušuje nebo přímo ohrožuje zájem chráněný zákonem. Společným rysem trestných činů, pod které spadá pojem násilná kriminalita, je fyzické poškození oběti nebo alespoň záměr ji poškodit (od domácího násilí, pouliční kriminality, vraždy, únosů až po organizovaný zločin).³

2.2 Pojem násilí

Násilí je pojmem kriminologickým, nikoliv právním. Jedná se tedy o právně neurčitý pojem tzn., že žádný zákon jej přesně nedefinuje, i když je obsažen přímo v některých ustanoveních TZ. Násilí je u řady trestných činů alternativním znakem (např. TČ výtržnictví dle § 358 TZ) či znakem kvalifikované skutkové podstaty (např. TČ únos dle § 200 odst. 4 písm. a) TZ), a též trestné činy, které bývají často spáchány

¹ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H.Beck, 2005.

² NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004.

³ ŠTÁBLOVÁ, R. *Kriminologie, studijní texty* [online]. [cit. 18. dubna 2012]. Dostupný z <http://www.vsrr.cz/kestazeni/predmety/kriminologie.pdf>.

násilným způsobem, ač užití násilí nebo pohrůzka násilím znakem příslušné skutkové podstaty nejsou (např. TČ vzpoura vězňů dle § 344 TZ)

Násilí je obsaženo v trestním zákoníku ve více hlavách zvláštní části

- TČ proti životu a zdraví (I. hlava)
- TČ proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství (II. hlava)
- TČ proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (III. hlava)
- TČ obecně nebezpečné (VII. hlava)
- TČ proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci (IX. hlava)
- TČ proti pořádku ve věcech veřejných (X. Hlava), atd. ⁴

2.2.1 Kriminologický

V kriminologii se pojem násilí spíše spojuje s pojmem agrese, chápaným ovšem úžeji, tedy útok na fyzickou nebo psychickou integritu člověka ve smyslu úmyslného užití fyzického násilí nebo pohrůzky násilím vůči jiné osobě. Někdy se v této souvislosti hovoří o kriminální agresi. Přitom však ani násilná kriminalita jako kriminologický pojem nebývá vždy vymežována jednotně. Rozdíly se projevují zejména v míře zahrnování násilí směřujícího nejen vůči osobě, ale i proti věci, a násilí psychického (resp. verbálního) vedle fyzického. Zejména širší veřejnost pojímá násilnou kriminalitu velmi široce: řadí sem někdy např. i krádeže vloupáním.

2.2.2 Sociologický

V sociologii se pojem násilí označuje jako sociální jev, který je vyvolán sociálními procesy např. vlivem rodiny a normami chování, v nichž dítě vyrůstá. Agresivní chování je především naučné v té míře, v jaké rodina selhává ve štěpování nenásilných hodnot dětem. Je pravděpodobné, že tyto děti zvolí jako dospělé násilný způsob jednání. Vnímáním norem chování podle toho, jak společnost hodnotí násilí, dopřává prestiž násilnému chování nebo definuje násilí jako normální, legitimní či funkční chování, se budou rozvíjet hodnoty jednotlivce ve společnosti.

⁴ SVATOŠ, R. *Kriminologie ve světle nového trestního zákoníku*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010.

2.2.3 Psychologický

V psychologii se pojem násilí označuje jako patologický způsob interakce jedince s okolím. Řadí sem všechny aktivity, pomocí nichž si jedinec či skupina vytváří a reguluje vztahy vůči sociálnímu okolí způsobem, který je vnímán jako agresivní či manipulativní. Zvláštním aspektům agrese a agresivity se věnuje (zejména sexuálně motivovanému násilí páchanému deviantními jedinci) se věnuje psychiatrie.

2.2.4 Laický

O agresi se obvykle hovoří jako o samotném ubližování, napadání, tj. jako o úmyslném jednání. Agresivitou se rozumí tendence způsobovat škody a ubližovat, tj. připravenost k agresi (útočnému jednání). Agresivní chování je pak to, které toto ubližování způsobuje. Směřuje v první řadě proti druhým osobám, avšak za určitých okolností se může vztahovat i k osobě vlastní např. ve formě sebetržnění nebo sebevraždy.⁵

2.3 Agresivní chování

Agresivní chování lze definovat jako porušení sociálních norem, omezující práva a poškozující živé bytosti či neživé objekty. Může jít o reálný či symbolický útok, o různý způsob ubližování, např. bitím, nadávkami, omezováním, ničením. Termín agresivita označuje tendenci, pohotovost k násilnému způsobu reagování. Pojem agrese charakterizuje reálný projev takového chování, který mívá charakter násilí.

2.3.1 Příčiny vzniku agresivity

Sklon k agresivitě bývá obvykle podmíněn multifaktoriálně, to znamená, že závisí na hromadění různých vlivů, vrozených dispozicích, získaných zkušenostech i aktuálních podnětech. Všechny uvedené faktory lze vesměs hodnotit pouze jako dílčí, zvyšující riziko agresivního způsobu reagování.

- **dědičnost**

Člověk má vrozené dispozice k agresivnímu chování. Ty jsou podle etiologických teorií užitečné k zajištění a obraně vlastního teritoria, k vytvoření společenské hierarchie event. i k uchování její stability. Předpoklady k násilnému

⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál s.r.o., 2004.

reagování nejsou u všech lidí stejné. Liší se v závislosti na historii a sociokulturní tradici společnosti, k níž patří.

- **biologické předpoklady**

Biologické předpoklady k agresivnímu způsobu reagování mohou být dány určitou změnou ve struktuře či funkci mozku. Je třeba připomenout, že tyto odchylky nemusí mít jen genetickou příčinu, ale mohou vzniknout v důsledku poškození centrální nervové soustavy (např. Úrazem či onemocněním).

- **duševní choroba, užívání psychoaktivních látek**

Větší pohotovost k násilnému chování může souviset i s duševní chorobou či vrozenou poruchou osobnosti. Také užívání psychoaktivních látek posiluje sklony k agresivitě. Obvykle jde o důsledek omezení schopnosti kontroly vlastního jednání a snížení citlivosti k utrpení oběti.

- **vlivy prostředí**

Vlivy prostředí mohou posilovat sklon k agresivnímu reagování na základě specifické zkušenosti, případně mohou působit jako vyvolávající podnět. Lidská agresivita může v závislosti na učení vzrůstat. Děje se tak prostřednictvím instrumentálního učení, nápodobou, identifikací s určitým člověkem.⁶

2.4 Kriminální agrese

Ne každé agresivní chování překračuje společenské normy a ne každé agresivní chování je postihované trestním zákonem. Je proto nutné odlišovat od agrese prosté agrese kriminální. Kriminální agrese lze definovat jako takové chování subjektu, které ohrožuje nebo porušuje zájmy chráněné trestním právem, při němž subjekt užívá fyzické síly nebo hrozby fyzickou silou, často s cílem poškodit objekt činnosti.

Kriminální agrese lze rozdělit na tzv.:

- *chladnou nebo instrumentální*, tj. programovanou, cílevědomou agrese, užívanou pro dosažení nějaké subjektivně významné hodnoty, pro niž jsou charakteristické tyto znaky:

- neutrální postoj k oběti

⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál s.r.o., 2004.

- absence afektivního doprovodu,
 - absence nepřátelského postoje k oběti,
 - relativně krátké trvání agrese,
 - spíše nízká intenzita agrese;
- *afektivní nebo expresivní*, tj. neprogramovanou, často reaktivní agresi doprovázenou emocionálním či jiným vzrušením (afektem vzteku, strachu nebo sexuálním vzrušením), pro niž jsou charakteristické tyto znaky:
 - předchozí konfliktní interakce s obětí, často provokací z její strany,
 - nepřátelský postoj k oběti,
 - brutalita,
 - intoxikace alkoholem,
 - vysoká intenzita agrese.⁷

2.5 Oběť trestného činu

Oběť a její chování jsou z kriminologického hlediska v mnohém ohledu významné. To se projevuje jak ve vztahu k pachateli, k činu a k dynamice kriminality, tak ve vztahu ke kontrole zločinnosti a trestní politice. Rozmanité aspekty jsou zčásti známy spíše intuitivně než vědomě již odedávna. Setkáváme se s nimi jako s běžným problémem v četných právních řádech.⁸

V souvislosti s kriminalitou se rozlišují tzv. přímé (primární) oběti a nepřímé (sekundární) oběti.

Přímou obětí trestného činu je:

- osoba, která byla trestným činem poškozena materiálně, fyzicky či emocionálně (psychicky); trestní řád hovoří v této souvislosti o poškozeném (§ 43 TŘ): „ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda...“;
- pozůstalí po osobě, která v důsledku trestného činu přišla o život.

⁷ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005.

⁸ KAISER, G., *Kriminologie: Úvod do základů*. Praha: C. H. Beck, 1994.

Za nepřímé, sekundární oběti jsou považovány blízké osoby poškozeného. Je faktem, že zločin se silně dotkne nejen samotné oběti, ale i nejbližšího okolí. Například je známým faktem, že v případech znásilnění poznamená trestný čin i manžela oběti. Zvláštní skupinou je nejbližší rodina nezletilé oběti.⁹

Obětí a jejich biosociálními a psychologickými charakteristikami, procesy viktimizace, vztahy mezi obětí a pachatelem, rolí oběti v průběhu vyšetřování a soudního projednávání trestného činu, pomocí oběti, včetně jejího odškodnění a rehabilitace a v neposlední řadě i prevencí viktimizace, tj. způsoby, jak ochránit potencionální oběti před kriminalitou se zabývá vědní obor zvaný viktimologie.¹⁰

2.6 Pachatel

§ 22 – *Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepříčetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zaviněně.*

Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.¹¹

Výše uvedená definice v trestním zákoníku je poněkud zkratkovitá, a to v několika směrech. Předně pachatelem není jen osoba, která naplnila znaky skutkové podstaty trestného činu, ale musí to být fyzická osoba, která rovněž naplňuje obecné znaky trestného činu. Dále čin, který osoba spáchala, musí být protiprávní. Podle českého trestního zákoníku tedy může být pachatelem pouze fyzická osoba, která je v době činu příčetná, dovršila patnáctý rok věku a jde-li o mladistvého pachatele provinění je rozumově a mravně vyspělá. Věk a příčetnost charakterizují pachatele

⁹ ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007.

¹⁰KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005.

¹¹ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů*.

trestného činu, jsou znakem trestného činu, ale nepatří ke znakům skutkové podstaty trestného činu.¹²

Příčetností rozumíme způsobilost být pachatelem trestného činu, pokud závisí na duševních schopnostech pachatele. Příčetnost je podmíněna schopností pachatele chápat význam svého činu pro společnost a ovládat své jednání. Nebylo by ani spravedlivé ani účelné trestat osobu, která pro duševní chorobu tyto schopnosti nemá.

Kriminologie pod pojmem pachatelé chápe nejen osoby, které se dopustily činů označených zákonem jako trestné činy, ale i některé osoby, které orgány činné v trestním řízení trestně nestíhají. Zabývá se též osobami, které již trest za spáchaný trestný čin odpykaly, ale i jedinci označovanými jako potencionální pachatelé trestných činů. Obraz pachatele, především popis jeho osobnosti, je nezbytným zdrojem pro pochopení a vysvětlení jeho kriminálního jednání i pro další zacházení s ním.¹³

Téměř každý pachatel ví, že každé kriminální chování je společností sankcionováno jednak bezprostředně, trestním právem, jednak nepřímo, stigmatizací. Samozřejmě též ví, že agresivní útok (bez ohledu na jeho motivaci) může oběť zničit, zranit či jinak poškodit, že oběť může trpět apod. Aby si zachoval pozitivní obraz sebe sama i přesto, že dělá věci, které se obecně s pozitivitou neslučují, často před činem oběť znehodnocuje. Pachatel připisuje oběti takové vlastnosti, které mu umožňují, aby své chování považoval za přijatelné.¹⁴

¹² JELÍNEK, J., A KOL.: *Trestní právo hmotné*. Praha: Leges, 2010

¹³ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2008.

¹⁴ NETÍK, K., *Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997.

3 NÁSILNÁ KRIMINALITA JAKO SPOLEČENSKÝ PROBLÉM

Postoj a tolerance společnosti k násilí se může postupem času měnit. Například vliv médií, v jejichž pořadech se zvyšuje počet agresivních projevů, můžeme považovat za nepříznivý. Zpravodajství, event. publicistické pořady mohou určitým způsobem zkreslovat informace, zdůrazňovat některé z nich a naopak jiné potlačovat, zjednodušovat skutečnost. Může se tak změnit zafixované hodnocení, setřít rozdíl mezi dobrem a zlem. Riziko určitých mediálních příběhů je rovněž v tom, že i kladný hrdina se často chová agresivně a bezohledně. Zejména nezralí a nevyrovnaní jedinci se s ním mohou snadno ztotožnit.

Pravděpodobnost, že si společnost na násilí zvykne a agresivita se stane součástí obecné normy, se tímto způsobem zvyšuje. Lidé ztrácejí schopnost rozpoznat, co je přijatelné, a co už nikoli. Cokoli je běžné, přestává být subjektivně zvažováno a hodnoceno. Nad něčím takovým už nikdo nepřemýšlí a nevěnuje tomu větší pozornost.¹⁵

Na druhé straně často vzniká mezi lidmi falešný pocit, že jsou vůči projevům násilí imunní. Lidé bývají mnohdy otřesení a šokováni, když jsou svědky toho, co se skutečně děje v ulicích jejich měst, hned za zápražím jejich domů. Lidé jsou ochotni se chránit v práci ochrannými pomůckami, jsou ochotni nechat se očkovat proti virům, jsou ochotni chránit svou výpočetní techniku antivirovými programy, jsou ochotni se poutat ve vozidle. Lidé ovšem nejsou připraveni a ochotni chránit sami sebe před projevy násilí. Násilí je od vzniku lidstva součástí společnosti.¹⁶

Stupňování násilí je důsledkem civilizace, jež předbíhá lidský vývoj, rozmělnuje tradice, technizuje a odlišuje. Je otázkou, zda násilí může ustát v situaci boje o přežití či v mírnější podobě v zápase o pracovní příležitosti, udržení co nejvyššího životního standardu apod. Dokud existuje reálné ohrožení oběti pachatelem a dokud se člověk nachází v boji o přežití, je nemožné pracovat na změně směřující k větší toleranci a lidskosti.¹⁷

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál s.r.o., 2004.

¹⁶ *Životopis policistů online: Společnost citlivá k násilí očima policisty* [online]. [cit. 18. Dubna 2012]. Dostupné z: <http://www.policista.cz/clanky/reportaz/710/>

¹⁷ PONĚŠICKÝ, J., *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton., 2005.

4 ČLENĚNÍ NÁSILNÉ KRIMINALITY

Přesnou definici pojmu násilí trestní zákon neuvádí a násilné trestné činy nelze zahrnout do jedné ucelené skupiny. Tyto trestné činy jsou uvedeny ve zvláštní části TZ a mezi nejzávažnější patří zejména:

4.1 Trestné činy proti životu a zdraví (Hlava I.)

- § 140 Vražda
- § 142 Zabití
- § 143 Vražda novorozeného dítěte matkou
- § 145 Těžké ublížení na zdraví

Trestní zákoník zde chrání objekty násilných trestných činů. I ustanovení článku 6 Listiny základních práv a svobod obsahuje ochranu života, což zdůrazňuje, že každý má právo na život a proto nikdo nesmí být zbaven života.

Trestní právo poskytuje ochranu před úmyslnými útoky proti životu a zdraví, ale i proti nedbalostním jednáním, které ohrožují život nebo zdraví. Trestní zákoník i systematicky odděluje ochranu života od ochrany zdraví a zařazuje náležité trestné činy do samostatných dílů 1. a 2. Díl 3. obsahuje trestné činy, které chrání ohrožení života a zdraví osob individuálně neurčených.

Trestných činů, jejichž objektem je život nebo zdraví, anebo způsobují takové následky na životě nebo na zdraví, je daleko více. Do první hlavy zvláštní části však byly zařazeny jen ty, u kterých je život nebo zdraví jediným nebo hlavním objektem trestného činu. Život a zdraví jednotlivce chrání trestní zákoník jako nejdůležitější společenskou hodnotu.¹⁸

¹⁸ SVATOŠ, R. *Kriminologie ve světle nového trestního zákoníku*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010.

4.1.1 § 140 Vražda

Objektem tohoto trestného činu je lidský život a objektivní stránka spočívá v usmrcení. Pachatelem může být kdokoliv a po subjektivní stránce je třeba úmyslu. Vražda patří ke kriminálním trestným činům, u nichž je přípustný výjimečný trest.¹⁹

Vraždy jsou nejzávažnějším trestným činem. Jak již bylo zmíněno, podle trestního zákoníku je to trestný čin proti životu a zdraví a je uveden v hlavě I. zvláštní části. Nová právní úprava zpřísnila tresty za vraždu a dále zavedla nový trestný čin zabití, který se od vraždy odlišuje tím, že dojde k úmyslnému usmrcení v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.²⁰

U vraždy lze rozlišit několik odlišných typů i motivací. Vedle vražd pramenících z osobních důvodů (žárlivost, nenávisť, msta, domácí vražda), vzrůstá i počet loupežných vražd. Často bývají vraždy i způsobem vyřizování si účtů mezi kriminálními skupinami nebo konkurenčními podnikatelskými subjekty (zbavit se nežádoucích věřitelů nebo konkurentů). Jako další se objevuje vražda, která je součástí únosu, s cílem získat pojistku, dědictví nebo zabránit odhalení jiných trestných činů. Další velkou skupinu tvoří sexuální vraždy (sadistická, kultovní apod.).

Velmi nebezpečným fenoménem násilné kriminality je též terorismus, jehož podstatou je politicky motivované užití násilí, jímž skupina prosazuje své cíle, kterých nemůže dosáhnout legálními cestami (separatistická, povstalecká hnutí, náboženský extremismus).

V posledních letech je věnováno též více pozornosti násilí v rodině. Nejčastěji je používáno vůči partnerovi (převážně vůči ženě), dětem nebo seniorům.²¹

Většina klasifikací úmyslných usmrcení operuje prakticky pouze s kriminálním chováním, které je postihováno trestním právem, čímž opomíjí sice málo čtenou, ale forenzně nikoli nevýznamnou část vražd páchaných trestně neodpovědnými pachateli z důvodu nepřičetnosti, tedy psychotiky.²²

¹⁹ PROTIVÍNSKÝ, M. *Trestní právo hmotné - zvláštní část*. Praha: ARMEX, 2003.

²⁰ SVATOŠ, R. *Kriminologie ve světle nového trestního zákoníku*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010.

²¹ ŠTÁBLOVÁ, R. *Kriminologie, studijní texty* [online]. [cit. 18. dubna 2012]. Dostupný z <http://www.vsrr.cz/kestazeni/predmety/kriminologie.pdf>.

²² KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005.

Osobnost pachatele vraždy

- nízká úroveň vzdělání a kvalifikace
- primitivní myšlení
- nedostatek sebekontroly
- psychopatologické fenomény²³

Dominující charakteristikou osobnosti pachatelů převážné části vražd je nízká úroveň jejich vzdělání a kvalifikace spjatá s extrémně primitivním myšlením a nedostatkem sebekontroly potřebné pro společenské soužití. Vedle úlohy alkoholu, a to jednak jako činitele způsobujícího jednorázovou intoxikaci, jednak působícího trvalejší změny v organismu, se u pachatelů vražd často uplatňují psychopatologické fenomény, které ztěžují jejich náležitou adaptaci vůči okolnímu sociálnímu prostředí a usnadňují působení negativních situačních vlivů.²⁴

Trestný čin vraždy sdružuje řadu v podstatě nesourodých kriminálních chování, u kterých nelze nalézt prakticky žádný spojovací článek. U pachatelů loupežné, nájemné, sexuální, případně extrémistické vraždy se objevuje charakteristika bezohlednosti či lhostejnosti vůči ostatním lidem, na druhou stranu ji však nenalzáme u vrahů manželských či mileneckých partnerů. Badatelé využívající typologické procedury navrhli psychopatologicky orientovanou typologii vrahů:

- psychotický vrah, který projevuje zřetelné známky závažné duševní poruchy,
- dezorientovaný vrah, pro kterého je charakteristická přítomnost řady psychotických příznaků,
- normální vrah,
- nepřátelský vrah,
- depresivní vrah.

²³ SVATOŠ, R. *Kriminologie ve světle nového trestního zákoníku*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010.

²⁴ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2008.

Praktický využitelnější je však klasifikace, které dělí vrahy na jedince:

- *s nadměrnou sebekontrolou*, vysokými zábrany a relativně vysokou tolerancí vůči frustraci, kteří mají sklon hromadit vnitřní napětí až k hranici snesitelnosti, aby posléze explodovali a dopustili se zvláště brutálních činů
- *s nedostatečnou kontrolou*, s relativně nízkou tolerancí vůči frustraci, jejichž agresivní jednání jsou častá a výrazně méně brutální.

K nejčtetnějším motivacím vražd patří dlouhodobý krizový vztah a materiální zisk. U „krizových“ vrahů, kromě toho, že žijí v dlouhodobě krizovém vztahu, se sice nachází méně často psychopatie, ale obvyklá afektivní labilita a výbušnost.²⁵

Dětsí vrazi a mladiství

Klíčový vliv na to, že se z dítěte stane kriminálník, má ve většině rodina. Prakticky vždy jde o rodinu rozvrácenou a finančně nezajištěnou. Tyto děti jsou spíše průměrného a podprůměrného intelektu a většina z nich má medicínskou diagnostiku z oboru psychiatrie a neurologie.

Problematické rodinné zázemí a dlouhodobá frustrace z neurovnaných poměrů je nejčastější příčinou, proč se děti k vraždě uchylují. Vliv na rostoucí agresivitu dětí mají i filmy plné násilí a krve.²⁶

Odborná literatura o dětech, které vraždí, je velmi chudá. Většina dostupných kriminologických studií se zaměřuje na děti jako na oběti, nikoli jako na pachatele. Většina vraždících dětí jedná impulsivně a bez jasného uvědomění a cíle.

Pokud jde o mladistvé vrahy, ti se podle kriminologických charakteristik rozdělují na dvě skupiny. První tvoří osoby s nízkým intelektem, poruchami chování a časným začátkem hlavně majetkové trestné činnosti. V jejich motivaci dominuje především potřeba materiálního zisku a jejich kriminálně agresivní chování bývá mnohdy plánovité a organizované. Do druhé skupiny spadají osoby s malou četností poruch chování v minulosti, jejich činy jsou motivovány zejména krizovou situací a směřují proti členům rodiny. Typická je nízká sebeúcta, neschopnost zvládat silné negativní pocity, slabý úsudek a znuďenost.

²⁵ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005.

²⁶ *Dětsí vrazi: Mohou se napravit?* [online]. [cit. 18. Dubna 2012]. Dostupné z: <http://zena.centrum.cz/deti/clanek>

Empirickou typologii mladistvých vrahů tvoří tři typy:

- psychotický vrah, s bludy a halucinacemi naznačujícími závažné duševní onemocnění
- vrah v konfliktu
- a zločinný vrah, který zabíjí v průběhu páchaní jiné závažné trestné činnosti²⁷

Odpovědnost mládeže za kriminální činy upravuje zákon č. 218/ 2003 Sb. O soudnictví ve věcech mládeže. Trestní odpovědnost v České republice je od věku 15 let.

4.1.2 § 142 Vražda novorozeného dítěte matkou

Vražda novorozeného dítěte matkou je zpravidla kvalifikována podle § 142 trestního zákona. Může být také posuzována jako vražda podle § 140 trestního zákona, ale zde záleží především na právní kvalifikaci a také jak je případ posuzován orgány činnými v trestním řízení. To je prováděno na základě znaleckých posudků z oboru psychologie, psychiatrie, gynekologie a soudního lékařství.

V současné době nepředstavuje usmrcení novorozence matkou až tak významný podíl na násilné trestné činnosti proti životu a zdraví. Jedná se však o velmi závažné protispolečenské jednání, ke kterému by docházet nemělo. Pachatelem tohoto trestného činu může být pouze matka novorozeného dítěte.

Ženy-rodilky, které úmyslně usmrtí své novorozené dítě při porodu, nebo hned po něm, anebo dítě usmrtí po několika týdnech, jsou ve stavu rozrušení způsobeném porodem. Jedná se o výjimečné rozpoložení matky, které má původ ve fyziologických procesech, vyvolaných porodem. Vůle matky je psychicky oslabena a její odolnost vůči vnějším a vnitřním podnětům brzdí plné rozvinutí mateřského pudu.

Dalším důvodem tohoto jednání může být věk rodiček, jejich sociální postavení, ekonomická situace, strach z budoucnosti, nezkušenost, zdravotní stav nebo další okolnosti.²⁸

V polovině případů bývají vraždy novorozenců matkou připravované. Těhotná žena své těhotenství skrývá, nenavštěvuje lékaře, nijak se na porod a mateřství

²⁷ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005.

²⁸ *Agresorka, pravda o ženském násilí: Vraždy novorozenců v ČR a psychosociální stav jejich matek*. [online]. [cit. 19. dubna 2012]. Dostupné z: <http://www.agresorka.cz>

nepřipravuje a vlastní porod probíhá ve skrytu, často doma, bez přítomnosti další osoby. Způsob provedení připomíná zanedbání povinné péče. Matka dítě aktivně neusmrcuje, ale ponechává jej na místě porodu. Příčinou smrti bývá obvykle udušení.²⁹

4.1.3 § 146 Ublížení na zdraví

Objektem tohoto trestného činu je lidské zdraví a předmětem útoku je člověk. Ublížením na zdraví trestní zákon rozumí způsobení takového zdravotního stavu, který znamená porušení tělesných nebo duševních funkcí a znesnadňuje výkon obvyklé činnosti nebo má nepříznivý vliv na obvyklý způsob života poškozeného a zpravidla vyžaduje lékařské ošetření. Ublížením na zdraví je také podstatné zhoršení zdravotního stavu poškozeného v důsledku jednání pachatele. To, že došlo ke změnám zdravotního stavu, musí být objektivizováno lékařskými zprávami nebo znaleckými posudky.³⁰

§ 146a trestního zákona zmiňuje ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky. Jedná se o úmyslné způsobení ublížení na zdraví v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.³¹

Charakteristika a motivace

- řešení konfliktních situací násilím a ne jednáním
- odplata nebo msta
- vyřizování účtů
- směřuje k zastrašení protivníka
- řešení problémů násilím se vyskytuje zejména v rodinách

Pachatel

- nízká úroveň vzdělání i kvalifikace
- primitivní myšlení
- nedostatek sebekontroly
- sklony k jednoduchému a rychlému řešení

²⁹ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005.

³⁰ *Bílý kruh bezpečí: Pomoc obětem trestných činů v ČR* [online]. [cit. 19. dubna 2012]. Dostupné z: <http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/trestne-ciny/ublizeni-na-zdravi>

³¹ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů*.

- svou osobnostní charakteristikou se přibližuje k pachatelům trestného činu vraždy³²

4.2 Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu soukromí a listovního tajemství (Hlava II.)

- § 172 Zavlečení
- § 173 Loupež
- § 174 Braní rukojmí
- § 175 Vydírání
- § 179 Porušování svobody sdružování a shromažďování

Společným objektem těchto trestných činů jsou důležité zájmy osobnosti. Subjektivní stránka spočívá u všech těchto trestných činů v úmyslném zavinění.

Trestné činy proti svobodě mají řadu společných rysů. Jedním z nich je použití násilí tzn. použití fyzické síly k překonání nebo zamezení kladeného odporu.³³

4.2.1 § 172 Zavlečení

Zavlečení do ciziny podle § 172 trestního zákona je trestný čin, jehož se dopustil ten, kdo jiného lstí, násilím, nebo hrozbou násilí nebo jiné újmy zavleče do ciziny, nebo ho přiměje, aby se do ciziny odebral, nebo ho odvrací od návratu z ciziny. Rovněž se jedná o stejný trestný čin, jehož se dopustil ten, kdo jiného lstí, násilím nebo hrozbou násilí nebo jiné újmy zavleče z ciziny do České republiky, nebo ho přiměje, aby se do České republiky odebral, nebo ho odvrací od návratu z České republiky.³⁴

4.2.2 § 173 Loupež

Loupež patří vedle úmyslného ublížení na zdraví k nejčtetnějším násilným trestným činům. Jedná se tedy o závažný trestný čin, vyznačující se užitím násilí nebo pohružky bezprostředního násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci.³⁵

Jedná se o typický trestný čin náležející do pouliční a tím i velkoměstské kriminality. Právě ve velkoměstském prostředí vzniká mnohem více kriminogenních

³²SVATOŠ, R. *Kriminologie ve světle nového trestního zákoníku*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010.

³³PROTIVÍNSKÝ, M. *Trestní právo hmotné - zvláštní část*. Praha: ARMEX, 2003.

³⁴Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů*.

³⁵Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů*.

situací, přičemž sociální anonymita je zde vysoká. Loupež je nejfrekventovanějším, závažným a společensky nebezpečným trestným činem.

Větší část loupeží se odehrává beze zbraně. S intenzitou obrany zpravidla roste i intenzita vedeného útoku, a tím i závažnost zranění oběti. Šíří se používání různých uspávacích a omamných prostředků, s jejichž pomocí se vyvolává bezmocnost vytypovaných obětí, avšak na druhé straně též roste používání střelných zbraní. Obecně platí, že vedle počtu trestných činů loupeže se zvýšila i její reálná nebezpečnost (míra agresivity a brutality). Na rozdíl od dřívějších loupeží, u kterých byly užití či pohrůžka násilí podřízeny hlavnímu sledovanému cíli – zmocnění se cizí věci, stále více převládá prvek násilí, jehož rozsah a intenzita najednou zmíněný cíl převyšují. Zmocnění se věci se tak často jeví jen jako určité dovršení násilného aktu.³⁶

Z hlediska situace, v níž loupežné jednání probíhá, lze rozlišit:

- pouliční loupež,
- bankovní loupež
- automobilovou loupež a
- loupež v průběhu krádeže vloupáním.³⁷

Osobnost pachatele loupeže

Pachatelé loupeží jsou charakterizováni často jako bezcitní lidé se sklony k násilí a je pro ně příznačná podprůměrná vzdělanostní úroveň. Převládají muži mladší věkové kategorie. Ve většině případů se jedná o nezdrženlivé, psychopatické osobnosti, pocházejí z nižších sociálních vrstev a často z nevhodného rodinného prostředí. U pachatelů bývají konstatovány sklony k vyhýbání se práci a k alkoholismu. Loupeže jsou také někdy páchany pod bezprostředním vlivem alkoholu a motivovány i potřebou získat prostředky na něj. Kořist získaná loupeží bývá nízké hodnoty. Nejfrekventovanějším místem páchaní loupeží jsou veřejnosti přístupné prostory, nejfrekventovanější dobou pozdní večerní a noční hodiny.³⁸

³⁶ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004.

³⁷ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005.

³⁸ KUČHTA, J. a kol. *Kriminologie II. část*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.

4.2.3 § 175 Vydírání

Za zmínku z frekventovanějších násilných trestných činů proti svobodě určitě stojí vydírání. Tento jevově různorodý trestný čin charakterizovaný bezohledným využíváním situace oběti a jejího strachu zaznamenává vysoký nárůst. Určitý díl jednání kvalifikovaných jako vydírání představuje například vybírání poplatků za „ochranu“. Část těchto jednání již nese znaky organizovaného zločinu. Na vzestupu jsou též jednání, jež lze charakterizovat jako vydírání státních orgánů pod pohrůzkou způsobení obecného ohrožení. Podle výzkumu Institut pro kriminologii a sociální prevenci jsou dalšími oblastmi, na něž se v našich podmínkách vydírání zaměřuje, vymáhání dluhů, skupování dluhů, ale také obchod se zbraněmi či vymáhání jiného žádoucího jednání.

Jako trestný čin vydírání bývá také nejčastěji kvalifikována kriminální část šikanování, vyznačující se rovněž vzestupným trendem. Oběť šikanování je jinou osobou nucena k činnostem, které by za normálních okolností nedělala, nebo naopak je jí znemožněno uskutečňování něčeho, co by při svobodném rozhodování udělala. Šikanovaný člověk je zkracován ve svých právech svobodně se rozhodnout ve věcech, ve kterých není vázán žádnou povinností. Vynucované jednání je často samoučelně ponižující.³⁹

§ 175 – Vydírání je trestný čin, jehož se dopustil ten, kdo jiného násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl.⁴⁰

Smyslem tohoto ustanovení je ochrana práva člověka na svobodné rozhodování. Z hlediska trestnosti jednání pachatele se nevyžaduje, aby byl skutek dokonán a pachatel uskutečnil svůj úmysl. To znamená, že jednání pachatele může být dokonáno již ve stádiu pokusu. Pohrůzkou násilí se rozumí jak pohrůžka bezprostřední (jako je tomu u trestného činu loupeže), tak i pohrůžka násilí, které má být vykonáno v budoucnosti jako následek toho, že poškozený pachateli nevyhoví.

Pohrůžka způsobení jiné těžké újmy může být namířena proti majetku, dobré občanské nebo profesionální pověsti, ke způsobení rozvratu v rodinném životě apod. Za vydírání se považuje i hrozba podáním trestního oznámení, pokud se tak děje v souvislosti s vyděračským záměrem pachatele, a to bez ohledu na to, zda má hrozba

³⁹ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004.

⁴⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů*.

trestním stíháním reálný základ. Trestná je i pohrůžka způsobením újmy jiné osobě než tomu, kdo má pachateli vyhovět, jestliže poškozený oprávněně pocítuje hrozící následek ve stejné intenzitě, jakoby tento následek hrozil jemu. Jedná se například o rodinné příslušníky poškozeného.⁴¹

4.3 Další násilné trestné činy

Ráda bych alespoň zmínila ještě některé další, dle mého názoru společensky velmi nebezpečné a s násilnou kriminalitou úzce spjaté trestné činy. Uvádí je zvláštní část trestního zákoníku v Hlavě III. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, v Hlavě X. Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných a v Hlavě XIII. Trestné činy proti lidskosti.

- § 185 Znásilnění
- § 352 Násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci
- § 353 Nebezpečné vyhrožování
- § 401 Útok proti lidskosti

4.3.1 § 185 Znásilnění

Znásilnění je z pohledu statistiky kriminality zařazováno pod mravnostní trestné činy. Vzhledem k prvku násilí však tento trestný čin také zmíním. Když lidé přemýšlí o znásilnění, většinou si představují cizího násilníka, který odkudsi přiskočí a sexuálně svoji oběť napadne. Nejsou to však pouze cizí osoby, skoro polovina obětí znásilnění pachatele přímo či nepřímo zná. Někdy se ozývají mylná tvrzení, že si za znásilnění může oběť sama (neměla se oblékat vyzývavě, neměla chodit na schůzku s cizím mužem). Za znásilnění vždy může pachatel a to také v případě, že se jedná o osobu, se kterou oběť je nebo byla v milostném vztahu. I když se dva lidé znají, nebo spolu měli intimní vztah či sex v minulosti, ani jeden z nich nemá právo nutit jakýmkoli způsobem druhého k sexuálnímu aktu a jednat tak proti jeho vůli. I když znásilnění zahrnuje pohlavní styk, znásilnění není o sexu ani o vášni, ale naopak je výrazem násilí a agrese. Znásilněné bývají většinou ženy a dívky.⁴²

⁴¹ *Bílý kruh bezpečí: Pomoc obětem trestných činů v ČR* [online]. [cit. 19. dubna 2012]. Dostupné z: <http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/trestne-ciny/vydirani/>

⁴² *Podej ruku: Informace o sexuálním násilí* [online]. [cit. 19. dubna 2012]. Dostupné z: <http://podejruku.cz/znasilneni>

§ 185 - Trestného činu znásilnění se dopustí ten, kdo násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku nebo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti.⁴³

4.3.2 § 352 Násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci

Jedná se o násilný trestný čin, jehož se dopustil ten, kdo skupině obyvatel vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu a kdo užije násilí proti skupině obyvatelů nebo jednotlivci nebo jim vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání.

4.3.3 § 353 Nebezpečné vyhrožování

§ 353 - Kdo jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou takovým způsobem, že to může vzbudit důvodnou obavu.⁴⁴

Při výhrůžce zabitím bude záležet na povaze pachatele a na tom, jak se při výhrůžce choval, co měl v ruce apod. Je-li pohrůžka usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou prostředkem k vynucení určitého chování, nejde o trestný čin podle § 353 TZk, ale o trestný čin vydírání.⁴⁵

4.4 Domácí násilí

Domácí násilí zahrnuje všechny formy fyzického, sexuálního a psychického týrání ve všech druzích blízkých vztahů, včetně vážných pohrůžek použití podobného násilí. Partneri, nebo osoby blízké mohou žít ve společné domácnosti, mohou být rozvedeni, mohou žít odděleně, anebo spolu dlouho, či dokonce nikdy nežili. Ve většině případů jde o násilí mužů vůči ženám (vlastním manželkám, družkám, partnerkám), někdy i vůči dětem a prarodičům.

Charakteristickým rysem domácího násilí je jeho opakování, dlouhodobost, stupňování a téměř každodenní přítomnost. Jedná se o donucovací chování užívané jednou osobou k ovládnutí jiné osoby (jiných osob). Může mít rozmanité podoby: hrubé

⁴³ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů*.

⁴⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů*.

⁴⁵ JELÍNEK, J. A KOL.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2009

nadávky, silné kritizování, ponižující urážky, zesměšňování podryvání sebedůvěry, omezování osobní svobody, ekonomické vydírání, vyhrožování tělesným ublížením i přímé fyzické napadání.

Závažnost násilných činů páchaných v rámci rodiny je možno doložit poměrně přesvědčivě zejména na jejich následcích. Narušení pocitu bezpečí v rodině může způsobit – nezávisle na fyzické újmě – velmi vážná a dlouhodobá psychická poškození vedoucí až k neurotickým a psychosomatickým poruchám, fobiím, k neschopnosti někomu důvěřovat či rozvíjet úzký vztah.⁴⁶

Domácí násilí se odehrává v soukromém teritoriu, které je mimo dosah veřejné kontroly a kde mohou platit jiná pravidla, než je běžné. Rodina, jako uzavřená sociální skupina si může vytvořit vlastní normy. Jeho obětí se tedy může stát jakýkoli člen rodiny, obvykle je to ten, který se z nějakého důvodu nedokáže bránit.

Tento typ násilí nemívá instrumentální charakter. Jeho cílem je týrání a pokoření partnera, který je v tomto kontextu zbaven lidské důstojnosti i osobního bezpečí, a jehož utrpení se stává zdrojem uspokojení pachatele. Agrese vůči partnerovi není jen prostředkem k uvolnění napětí a odreagování afektu vzteku, ale především způsobem získání nadvlády a potvrzení vlastní moci, komplementárně posilované chováním oběti, které signalizuje souhlas s přijetím podřízené role.

Četnost týraných a zneužívaných lidí nelze přesně vymezit, protože většina těchto případů se odehrává v prostředí domácnosti, a tudíž zůstane skryta. Potrestání nejsou dokonce ani všichni zjištění agresori, protože oběť své oznámení velice často odvolává.⁴⁷

4.4.1 Reakce společnosti na domácí násilí

V každé společnosti existují pověry týkající se domácího násilí, které jsou největší překážkou poznání a uznání tohoto jevu jako závažného společenského problému. Především jde o rozšířené přesvědčení, že násilí v rodině, je záležitostí soukromou, že si o ně oběť koleduje, že si ho zaslouží.

Oficiální postoje společnosti k domácímu násilí prošly dlouhým a komplikovaným vývojem. Proto je dnes nelze shrnout do několika jasných výroků.

⁴⁶ MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, s. r. o., 2005.

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, s. r. o., 2004.

Domácí násilí je totiž tak složitým jevem a nabývá tolik rozmanitých podob, že připouští řadu různých interpretací a závisle na tom i řadu doporučení, jak by se s domácím násilím mělo zacházet. Společnost tento druh násilí dříve vnímala jako privátní věc, v níž by se pozorovatel zvenčí mohl jen stěží orientovat. Prakticky do sedmdesátých let 20. století se o domácím násilím mlčelo. Problém nebyl pojmenován, a proto nemusel být řešen. V sedmdesátých letech se v USA začínají o pozornost veřejnosti ucházet týrané ženy. Vzniká *hnutí týraných žen*, které otevírá problém násilí v partnerských vztazích jako vážný společenský problém. Cílem je prosadit, aby domácí násilí bylo stíháno stejným způsobem jako násilí vůči cizím osobám a aby byly stíhány všechny jeho formy.⁴⁸

Institut vykázání

Zjistí-li policie, že se v daném případě jedná o domácí násilí, je oprávněna násilnou osobu ze společného obydlí vykázat. Toto preventivním opatření, které směřuje k ochraně ohrožených osob upravuje zákon o Policii České republiky, hlava sedmá, konkrétně § 44 až § 47.

§ 44 - Lze-li na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, které mohou být jak fyzické tak i verbální, důvodně předpokládat, že se osoba dopustí nebezpečného útoku proti životu, zdraví nebo svobodě nebo zvláště závažného útoku proti lidské důstojnosti, je policista oprávněn vykázat tuto osobu z bytu nebo společně obývaného domu s ohroženou osobou jakož i z bezprostředního okolí společného obydlí. Policista je oprávněn tuto osobu vykázat i v její nepřítomnosti. Vykázání trvá po dobu 10 dnů ode dne jeho provedení. Tuto dobu nelze zkrátit ani se souhlasem ohrožené osoby. Vykázání oznámí policista ústně vykázané i ohrožené osobě a vyhotoví potvrzení o vykázání, které jim předá proti podpisu. Součástí potvrzení o vykázání je vymezení prostoru, na který se vykázání vztahuje, uvedení totožnosti ohrožené a vykázané osoby, poučení o právech a povinnostech vykázané osoby a adresa útvaru policie, u kterého si může vyzvednout kopii úředního záznamu o vykázání. Není-li vykázaná osoba vykázání přítomna, poučení o jejích právech a povinnostech v souvislosti s vykázáním jí policista poskytne při prvním kontaktu. Nesouhlasí-li vykázaná osoba s vykázáním, může proti němu na místě podat námitky, které policista uvede v potvrzení o vykázání. Policista námitky předá bez zbytečného odkladu

⁴⁸ MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, s. r. o., 2005.

krajskému ředitelství příslušnému podle místa vykázání. Vykázaná osoba může dále do 3 dnů ode dne převzetí potvrzení o vykázání podat příslušnému krajskému ředitelství námitky písemně. Lhůta pro podání námitek počíná běžet dnem následujícím po dni, kdy došlo k převzetí potvrzení o vykázání a je považována za dodrženu, jsou-li námitky nejpozději v její poslední den předány k poštovní přepravě nebo podány u příslušného krajského ředitelství. O tomto právu policista vykázanou osobu poučí před předáním potvrzení o vykázání.

§ 45 - Vykázaná osoba je povinna opustit neprodleně prostor vymezený policistou v potvrzení o vykázání, zdržet se vstupu do prostoru, zdržet se styku nebo navazování kontaktu s ohroženou osobou a vydat policistovi na jeho výzvu všechny klíče od společného obydlí, které drží. Policista je povinen vykázanou osobu poučit o následcích neuposlechnutí výzvy.

§ 47 - Územní rozsah prostoru, na který se vykázání vztahuje, určí policista podle míry požadavku účinné preventivní ochrany osoby ohrožené útokem. Je-li v důsledku vykázání ohrožen provoz objektu nebo znemožněn výkon zaměstnání vykázané osoby, policista o této skutečnosti bezodkladně vyrozumí provozovatele objektu nebo zaměstnavatele vykázané osoby za účelem přijetí potřebných opatření. Do 24 hodin od vstupu policisty do společného obydlí zašle policista kopii úředního záznamu o vykázání příslušnému intervenčnímu centru a soudu, který je příslušný k rozhodnutí o návrhu na vydání předběžného opatření podle občanského soudního řádu. Pokud ve společném obydlí žije nezletilá osoba, zašle kopii úředního záznamu o vykázání v této lhůtě i příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Policista ve lhůtě 3 dnů od vykázání provede kontrolu, zda vykázaná osoba dodržuje povinnosti vyplývající z vykázání. O provedených úkonech a opatřeních sepiše policista úřední záznam.⁴⁹

⁴⁹ Zákon č.273/2008 Sb., zákon o Policii České republiky.

5 ETIOLOGIE NÁSILNÉ KRIMINALITY

Kořeny násilí, a tedy i násilné kriminality, spočívají již v kulturních tradicích a životním stylu příslušné společnosti. Agresivita roste při nedostatku něčeho nebo při pocitu ohrožení. V současné době převažuje pojetí vysvětlující agresivitu nikoliv jako vrozený pud, nýbrž jako vlastnost získanou, naučenou.⁵⁰

Agresivitou se rozumí útočnost, tendence projevovat nepřátelství ať už slovně nebo útočným činem, tendence prosazovat sám sebe, své zájmy a cíle bezohledně, nemilosrdně až brutálně.⁵¹

K dnešní době je k dispozici celá řada teorií pokoušejících se objasnit příčiny násilí. Jde o trestné činy páchané většinou příslušníky nižších vrstev manuálně pracujících, přičemž je dána souvislost s jejich deviantní hodnotovou orientací ve směru řešení konfliktů prostřednictvím násilí. Násilné trestné činy lze podle motivů jejich spáchání dělit do dvou kategorií.

- Trestné činy kořistnického charakteru, u kterých je násilí na oběti prostředkem k dosažení jiných cílů, např. loupeže, znásilnění a některé druhy vražd. Se svou povahou se velmi blíží jiným trestným činům obecné kriminality, větší význam zde mají etiologické faktory sociální, především poruchy socializačního procesu.
- Trestné činy, kde násilí je účelem samo pro sebe a často je motivováno potřebou potvrdit a zachovat si sebevědomí a sebeúctu. Zde sehrávají podstatnější roli faktory vztahující se k osobnosti pachatele, jako je impulzivnost, cholerické povahové rysy, snížená schopnost sebereflexe a sebekontroly, sklony ke zkratovitému jednání apod.

Souhrnně platí, že pachatelé násilných deliktů jsou většinou osoby, pro něž je tento postup nejsnazší a nejsrozumitelnější. Jedná se typicky o osoby nízké inteligence, podprůměrného vzdělání, jejichž psychika je primitivně strukturována. Jejich morální vědomí se pohybuje na úrovni, která postrádá morální zábrany. Násilníci vykazují většinou vážné výchovné problémy již v dětství. Mnohdy pocházejí z rodin, v nichž se vzorce a standardy násilného a agresivního chování přenášejí z generace na generaci a v nichž násilí bylo samozřejmou součástí života rodiny, hlavně pak ve vztazích otce

⁵⁰ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004.

⁵¹ PRŮCHA, J., *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998

k matce a dítěti. U určité části pachatelů se agresivita a neúcta k majetku vyskytovaly již v základní škole, kterou pro záškoláctví, potulky a špatný prospěch často nedokončili. Část pachatelů se ovšem dopouští násilných trestných činů pod vlivem tíživé životní situace.⁵²

I když do jisté míry uznáváme význam osobnostních zvláštností (psychopatie, mentální vady, sexuální deviace), v současnosti většinu násilí přičítáme faktorům společenským, z nichž významný vliv má zejména rodina, normy chování uznávané v dané společnosti, masmédia i další činitelé jako např. ekonomická nerovnost, rasová nerovnost, užívání alkoholu, drog, duševní choroby, biologické a osobnostní faktory.⁵³

5.1 Vliv rodiny

Agresivní chování vyplývá především z napodobování. Pokud rodina selhává ve vštěpování nenásilných hodnot dětem, je pravděpodobné, že tyto děti zvolí v dospělosti násilný způsob jednání. Násilné modely chování rodičů, charakterizované mimo jiné častými a přísnými tělesnými tresty, se přenášejí na děti. Jako spolupříčiny násilí bývají uváděny nejrůznější sociální faktory. Důležité je zmínit, že významnou roli zde určitě má i rozpad rodiny a rostoucí počet neúplných rodin.

5.2 Normy chování platné ve společnosti

V závislosti na tom, jak společnost hodnotí násilí, dopřává prestiž násilnému chování nebo definuje násilí jako legitimní či funkční chování se také rozvíjejí hodnoty jednotlivce.⁵⁴

Lidé mohou být vystaveni mnohem většímu riziku zapojení do trestné činnosti na místech, kde se již zmíněné četné faktory sdružují ve specifických, intenzivních seskupeních. O tom, které faktory u jednotlivých lidí zvyšují riziko trestné činnosti (včetně násilné kriminality) nyní panuje shoda. Stále více je přijímán názor, že je třeba rozčlenit pachatele do dvou základních skupin podle věku a podle toho, zda se opakovaně dopouštějí závažné trestné činnosti. Celoživotní delikventi jsou rizikovým faktorům obvykle vystaveni velmi brzy a začnou se trestné činnosti dopouštět dříve.

⁵² NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Základy kriminologie*. Praha : Universita Karlova, 1993.

⁵³ ŠTÁBLOVÁ, R. Kriminologie, studijní texty [online]. [cit. 10. července 2012]. Dostupný z <http://www.vsrr.cz/kestazeni/predmety/kriminologie.pdf>.

⁵⁴ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004.

Jejich vzorce chování bývají nevladatelné; a častěji u nich dochází ke zvýšené míře násilí. Převážná většina výlučně mladistvých pachatelů, kteří se trestné činnosti začnou dopouštět v dospívání a často ve skupinách z trestné činnosti jednoduše „vyrosté“. Mnohé z faktorů zvyšujících pravděpodobnost trestné činnosti mají obě skupiny společné a některé z nich jsou obzvláště úzce spjaty s násilnou kriminalitou. Lidé mohou být vystaveni mnohem většímu riziku zapojení do trestné činnosti na místech, kde se již zmíněné četné faktory sdružují ve specifických, intenzivních seskupeních.

Mezinárodní politický vývoj má na vzestup násilné kriminality značný vliv, přímý i nepřímý. Politický vývoj zapříčiňuje nárůst migrace. Kromě toho je jednou z příčin toho, že politici dnes kladou větší důraz na problematiku „veřejného pořádku“, i pocit nejistoty způsobený vzrůstající hrozbou terorismu. Zvýšené zaměření na mladistvé v důsledku politických debat o kriminalitě a antisociálním chování může do jisté míry fungovat jako sebenaplňující předpověď, tj. může samo o sobě zvyšovat míru zaznamenané kriminality a násilí. Novým politickým jevem je i to, že některé skupiny zjevně ztrácejí důvěru v legitimitu demokratického uspořádání. Pokud (především) mladí lidé nevědí, jak by svou frustraci a rozhořčení mohli vyjádřit legitimním způsobem, zvyšuje se pravděpodobnost, že jejich rozhořčení vyústí v násilí.⁵⁵

5.3 Ekonomická nerovnost

Vysoká míra násilné trestné činnosti bývá spojována s výraznější nerovnoprávností. Existuje pro to několik možných zdůvodnění, jež jsou všeobecně známa. V mnoha evropských zemích jsou ekonomické možnosti omezené, avšak spotřeba vzrůstá. Tak se zvyšuje napětí mezi snahou lidí a jejich skutečnou situací a může docházet k násilí způsobenému frustrací a vnímanou potřebou ukořistit žádoucí předměty a postavení. V poslední době rovněž došlo ke značným a trvalým nárůstům počtu legálních i nelegálních přistěhovalců, kteří hledají lepší ekonomické podmínky pro sebe a pro své rodiny. Míra kriminality je mezi přistěhovalci (nebo cizími státními příslušníky) podle všeho neúměrně vysoká.⁵⁶

⁵⁵ STEVENS, A., KESSLEROVÁ, I., STEINACKOVÁ, K. *Přehled osvědčených postupů. 1. vyd.* Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007.

⁵⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese.* Praha: Portál, s. r. o., 2004.

5.3.1 Nezaměstnanost

Profesní role je velmi důležitou součástí identity člověka a také faktorem ovlivňujícím sociální hodnocení daného jedince, z pohledu jak na něj nahlízejí i ostatní lidé. Tak je práce považována za činnost, která dokazuje jedinečnost člověka ve vztahu ke společnosti. Avšak záměr proč vykonávat práci se liší. Mohou to být peníze jako prostředek k získání hmotných věcí, nebo aktivita, seberealizace, sociální kontakt, samostatnost a nezávislost. Ztrátou zaměstnání jsou nevíce ohroženi lidé s nedostatečnou kvalifikací a nízkou úrovní vzdělání, lidé mladší 25 let, starší lidé nad 50 let, mladé ženy jsou sociálně handicapovány perspektivou těhotenství a péče o děti, lidé z nižší sociální vrstvy, příslušníci různých menšin a přistěhovalců. Nezaměstnanost bývá zpravidla pocíťována jako určitá ztráta, na kterou člověk reaguje zoufalstvím a depresí, ale i jako ohrožení vlastní budoucnosti, které vyvolává psychické napětí úzkost a strach. Reakcí na ztrátu zaměstnání, bývá i zlost a vztek, který může být zaměřen na předpokládaného viníka, nebo celou společnost i obráceně proti sobě samému. Nezaměstnanost podmiňuje a posiluje i různé varianty sociálně patologického chování. Pokud je člověk dlouhodobě nezaměstnaný a ani nemá přijatelnou perspektivu, může reagovat odmítnutím obecně platných hodnot a sociálních norem většinové společnosti, která mu nedala jeho potřebnou šanci.⁵⁷

V souvislosti s nezaměstnaností pak dochází k nárůstu kriminality, především majetkového charakteru a násilných trestných činů spáchaných převážně pod vlivem alkoholu.

5.4 Vliv masmédií

O roli masmédií bývá zejména diskutováno při spoluvytváření atmosféry strachu ze zločinu prostřednictvím nadměrné prezentace násilí. Tisk věnuje pozornost především senzačním případům, mezi něž patří závažné násilné trestné činy. Zpravodajství je přitom nezřídka velmi vzdáleno realitě. Zejména v něm chybí zasvěcený pohled na příčiny páchaní trestných činů a zobrazení jejich bolestivých a strastiplných následků očima oběti. Občané pak násilí verbálně odmítají, ale současně jsou jimi fascinováni a považují je za napínavé a zajímavé.⁵⁸

⁵⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, s. r. o., 2004.

⁵⁸ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004.

To samé platí o zobrazování násilí ve filmech a televizi. Takzvané televizní násilí je termín, který označuje brutální a drastické výjevy, které bývají součástí thrillerů a akčních filmů. Je častým předmětem psychologických výzkumů, přičemž některé potvrzují nežádoucí dopad na vznik či růst násilí zejména u mladistvých.⁵⁹

Otázka, zda obraz násilí zprostředkovaný masmédií působí na chování diváka, posluchače a čtenáře stimulačně nebo naopak přináší preventivní efekt, patří k těm, na které neexistuje jednoznačná odpověď. Prokazatelné je, že mediální prezentace trestné činnosti, ať již v podobě zpravodajství, či v rámci jiných pořadů, působí nezřídka jako kriminogenní faktor z hlediska napodobování způsobu spáchání trestného činu. Rizika nadměrného zobrazování násilí jsou nesporná ve vztahu k dětem. Vštěpuje představu, že násilí je běžnou formou chování, a přispívá tak k citové otupělosti, zvláště pak ve vztahu k následkům agrese v denním životě.⁶⁰

5.4.1 Kyberšikana

Psychické násilí bývá mnohdy horší než násilí fyzické a v době vyspělých komunikačních technologií se zneužívají i prostředky jako je mobilní telefon nebo Internet. Ráda bych se zde o této problematice jen okrajově zmínila, neboť dle mého názoru se šíření násilí po internetu v dnešní době stalo velmi častým jevem.

Kyberšikana je šikana využívající ke své činnosti mobilních telefonů nebo Internetu. Velmi rozšířené je obtěžování prostřednictvím urážejících či útočných SMS, stále častější je ale také zakládání blogů napadajících určitou osobu, vystavování intimních fotografií na Internetu bez souhlasu jejich majitele a podobně. Kyberšikana je nebezpečná zvláště pro děti, které snadno propadnou anonymnímu světu chatů a ještě snadněji uvěří lichotkám a podbízení uživatele, kterým ale klidně může být sexuální deviant nebo násilník. Dalšími formami kyberšikany je zasílání obtěžujících e-mailů nebo zakládání skupiny na Facebooku s cílem ponižovat konkrétního člověka či lidi.⁶¹

⁵⁹ HARTL, P., *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000

⁶⁰ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004.

⁶¹ *Mineralift: Kyberšikana – novodobé úskalí internetu* [online]. [cit. 10. Července 2012]. Dostupné z: <http://www.mineralfit.cz/clanek/kybersikana-novodobe-uskali-internetu>

6 PREVENCE NÁSILNÉ KRIMINALITY

Pojem prevence obecně znamená předcházení nežádoucím jevům, nehodám, úrazům, nemocem apod.

Neoddělitelnou součástí kriminologie je problematika zabývající se prevencí kriminality. Jde o činnost, kterou plní společnost a stát v rámci ochrany občanů před kriminalitou. Stále častěji bývá nazývána kontrolou kriminality a zahrnuje v sobě všechny instituce, organizace, sdružení, strategie a sankce, které se snaží, aby bylo dosaženo konformity chování v oblasti regulované normami trestního práva. Podobně jako v zahraničí, se vedle politiky orientované na represivní opatření a na uplatnění trestněprávního postihu tak i v ČR se vytváří politika orientovaná na preventivní strategii a na provádění kriminálně-preventivních opatření. Hovoříme o represivních a preventivních strategiích uskutečňovaných v rámci kontroly kriminality. Obě strategie se doplňují, o prevenci a represii se hovoří jako o dvou vzájemně propojených pilířích, které jsou základem udržování vnitřní bezpečnosti. Vzhledem k jejich vzájemnému vztahu jsou proto v praxi nejčastěji strategie smíšené. Přesto, že obě tyto strategie a relativně samostatné a rovnocenné, skutečnost však hovoří o tom, že nejen u nás, ale i v nejvyspělejších státech dosahují výdaje na prevenci podstatně menší úrovně než výdaje vynakládané na policii, justici či vězeňství. Lze předpokládat, že tak jak postupně zřizuje kriminální prevence v teoretické oblasti, tak bude věnována i stále větší pozornost jejímu uskutečňování v praxi.⁶²

Možnosti prevence násilné kriminality jsou poněkud omezenější, než je tomu například u kriminality majetkové. Je to dáno jednak charakteristickými zvláštnostmi pachatelů násilných trestných činů (z nemalé části jde o osoby s nízkou inteligencí, podprůměrným vzděláním a psychopatologickými rysy osobnosti), jednak skutečností, že valná část násilných trestných činů není předem plánována (mají spíše spontánní povahu a nezřídka jsou páčány pod bezprostředním vlivem alkoholu.) Pachatele lze ovšem rozdělit na disociální (u nichž hraje u spáchání trestného činu rozhodující roli příznivá kriminogenní situace), asociální (situace je využita, ale rozhodující roli nehraje) a antisociální (situace je spíše navozená).⁶³

⁶² BOUŘA, V., *Vybraná témata z kriminologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007

⁶³ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004.

Při úvahách o příčinách a prevenci násilné kriminality bývá též poukazováno na význam dostupnosti zbraně při zkratovitém řešení konfliktní situace, jakož i na vliv předvádění nejrůznějších aktů agrese a násilí ve filmu, televizi a videu. V dané souvislosti je nutno zdůraznit význam právních předpisů, týkajících se kontroly a regulace držení a užívání zbraní, zejména zbraní střelných, jakož i různých opatření směřujících ke ztížení přístupu dětí a mladistvých k prezentaci brutality v masmédiích.

Jednou z perspektivních možností uplatnění preventivních opatření ve sféře násilné kriminality je budování speciálně nápravně léčebných ústavů pro delikventní agresivní psychopaty.

Preventivní aktivity jsou v soudobé kriminologii členěny podle obsahového zaměření na prevenci sociální, prevenci situační a prevenci viktimologickou a podle okruhu adresátů na prevenci primární, prevenci sekundární a prevenci terciární.⁶⁴

6.1 Sociální prevence

Sociální prevence je zaměřena především na sociální kriminogenní faktory, na jejich překonávání nebo na jejich neutralizaci. Podstatou sociální prevence je humanizace života a prostředí, ve kterém probíhají procesy socializace a sociální integrity. Je zaměřena na obrovskou škálu kriminogenních jevů jako jsou prostituce, alkoholismus a jiné toxikomanie, nezaměstnanost, chudoba, záškoláctví, bezdomovci, extrémistické skupiny a jiné, na deformace v oficiální politice a v právním řádu či v působení médií, které mohou mít kriminogenní účinky, a na otázky kriminálně preventivního, či socializačního působení rodiny, školy, sociálních služeb a jiných institucí.

Sociální prevence ve svých aktivitách vychází ze zjištěného vztahu mezi sociálními podmínkami pachatele a jeho kriminálním chováním, konkrétně z předpokladu, že pokud je sociální prostředí optimální, tak se člověk s velkou pravděpodobností činu nedopustí. A pokud by tato situace nastala, má být uveden na správnou cestu vhodně zvolenými resocializačními opatřeními. Zde je tedy kriminalita

⁶⁴ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Základy kriminologie*. Praha : Universita Karlova, 1993.

chápána jako selhání jiných osob anebo jako důsledek nesprávně fungujících socializačních procesů a jevů ve společnosti.⁶⁵

Základní cesty prevence násilné kriminality tak spočívají zejména ve sféře prevence sociální. Patří sem především opatření obecnější povahy, jako je prohlubování návyků na užitečné využívání volného času, zlepšování sociálního klimatu v institucích (školy, pracoviště, armáda apod.), potírání alkoholismu. Velký význam zde má i adekvátní reakce veřejnosti. Důležité je všimnout si narušených mezilidských vztahů a včas rozpoznat příznaky narůstající krize. Z hlediska prevence jsou ovšem složitějším problémem situace, kdy rozvrat mezilidských vztahů s následným vyústěním v domácí násilí probíhá skrytě. Jde zde jednak o překonávání dosud zakořeněných předsudků a mýtů vztahujících se k domácímu násilí, jednak o míru ochoty občanů oznamovat případy domácího násilí policii.

V obecné poloze je třeba rovněž zdůraznit potřebu všemožně zabraňovat rozvoji procesu učení se násilí a prosazovat cesty smírného regulování konfliktů: týká se to rodiny, školy, skupin vrstevníků, sousedů, pracovních skupin, skupin volného času, ale i samotného státu a jeho institucí.

Masmédia mohou sehrát také významnou roli v prevenci násilné kriminality již tím, že budou zvýrazňovat hranici mezi dovořeným a nedovořeným chováním. Přitom by se měla vyvarovat šíření myšlenky, že násilné řešení konfliktů je účinné a že se vyplácí. Vedle vytvoření televizního etického kodexu se doporučuje ztížit dětem a mládeži přístup ke sledování pořadů předvádějících násilí. Ovšem při rozšiřujícím se nárůstu moderní technologie a tolerantním postoji rodičů je účinnost těchto doporučení problematická.⁶⁶

6.1.1 Rodina

Rodina je nejdůležitějším prostředím, ve kterém probíhají procesy socializace a sociální integrace. Z hlediska úhlu prevence kriminality má rodina klíčový význam. Rodinné prostředí, ve kterém dítě, respektive mladistvý vyrůstá, sehrává v socializaci nejdůležitější roli a to proto, že úkoly či úloha rodiny je nenahraditelná. Mikroklima rodiny představuje pro jednotlivce první zkušební prostředí všech základních sociálních postojů, konfliktů a svazků. V rodině jsou kladeny základy k jeho výchově, utváří se

⁶⁵ BOUŘA, V., *Vybraná témata z kriminologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007

⁶⁶ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004.

první společenské potřeby v citové a rozumové oblasti. Jako zcela nežádoucí, zpravidla s velkými negativními dopady, se jeví naprostý nezáměr o dítě ze strany rodičů, nebo naopak příliš tvrdá výchova, která ve výchově upřednostňuje hlavně fyzické tresty nebo psychické vydírání či ponižování. Schopnost rodiny účinně fungovat je rozhodujícím činitelem prevence kriminality, i když jakákoliv opatření preventivního rázu jsou obtížně realizovatelná, protože se dotýkají osobních a intimních záležitostí rodinného soužití.

6.1.2 Škola

Hned po rodině zaujímá přední místo v procesu socializace škola. Její význam je dán již tím, že ve škole děti tráví podstatnou část svého formativního období. Jde, vedle rodiny, o druhý sociální systém s velkým dopadem na vývoj a rozvoj osobnosti. Základním předpokladem však je, aby dítě s výchovnými problémy v rodině našlo ke škole nějaký pozitivní vztah a také aby učitelé dokázali odhalit pozitivní rys u dětí špatně prospívajících, tzv. problémových. Je proto velmi důležité, aby dítě absolvovalo alespoň povinnou školní docházku, protože jinak jsou jeho šance na úspěch v životě minimální. Velmi důležitá se také jeví aktivní spolupráce rodičů a školy např. v oblasti volného času, ve volbě povolání či ve společném postupu při řešení problémových situací dítěte.

6.1.3 Práce a zaměstnání

Preventivní úloha oblasti práce a zaměstnání spočívá především v pracovní seberealizaci jedince, v získávání příjmů k legálnímu uspokojování nejrůznějších potřeb, ale také v rozšiřování pozitivních sociálních kontaktů a návyků na pozitivní kooperaci s jinými lidmi. Významnou a účinnou formu sociální kontroly představuje pracovní režim, naopak nezaměstnanost může být významným kriminogenním faktorem (agresivita, bezvýchodná situace nouze, neuspokojení potřeb, nuda, destabilizace rodiny, rozpad sociálních vazeb aj.). Účinným preventivním opatřením je především zlepšování a vytváření pracovních příležitostí, poskytování profesního výcviku a možností získávat pracovní zkušenosti.

6.1.4 Volný čas

Závažným kriminogenním faktorem je i nevhodně trávený volný čas. Nuda či touha po něčem co jí může zahnat, bývá nejčastěji příčinou excesů chování, včetně

chování kriminálního. Aktivní, konformní, společností vyžadované a správně orientované využití volného času je vázáno na úroveň vzdělání jedince, na jeho kvalifikaci, kulturní úroveň či získaný způsob života. Aktivity orientované na užitečné trávení volného času mají zejména pro mladé lidi klíčový význam, a proto by jim měla být v maximální možné míře nabídnuta možnost zapojit se do různých aktivit z vlastní vůle, z vlastního rozhodnutí, do aktivit schopných přinést uspokojení a radost a zároveň aby umožňovaly vytvářet nenásilnou a nenápadnou korekci jejich hodnotové orientace. Hlavním cílem těchto strategií je nabídnout tzv. pozitivní alternativu trávení volného času.⁶⁷

6.1.5 Potírání alkoholismu

V prevenci násilné kriminality má potírání alkoholismu obzvláštní důležitost, neboť podnapilost pachatele nebo oběti bezprostředně ovlivňuje vznik konfliktů mezi pachatelem a obětí a odstraňuje zábrany vůči společensky škodlivým rozhodnutím. Kriminogenním faktorem jsou také patologické změny vyvolané v organismu systematickým nadměrným požíváním alkoholu, kdy dochází nečápkou ke vzniku primitivních či neadekvátních reakcí či k zdánlivě nepochopitelnému násilnému jednání pachatele. S určitým zjednodušením lze proto říci, že prevence násilné kriminality je do značné míry totožná s bojem proti alkoholismu a jinými toxikomaniemi. Jde o předcházení nadměrnému návykovému požívání alkoholu, ale také o rychlé zásahy, které se v opilosti pohybují na veřejně přístupných místech.⁶⁸

6.2 Situační prevence

Situační prevence je zaměřena na odstraňování kriminogenních situací, na omezování příležitostí a motivace ke spáchání trestných činů a na zvyšování rizika dopadení pro pachatele. Vychází přitom ze zkušenosti, že určité druhy kriminality se objevují v určité době na určitém místě a za určitých podmínek. Míra výskytu trestné činnosti ve společnosti je přímo vázána především na počet příležitostí k páčání trestných činů a na frekvenci výskytu kriminogenních situací. Nezanedbatelná část pachatelů jsou přitom lidé, kteří jinak obvykle právní normy neporušují. K trestnému činu přistupují na základě racionální úvahy, váží klady, zápory, námahu, rizika a zisk s předpokládaným jednáním spojené. Zvažují úspěšnost využití příležitosti. Podstatou

⁶⁷ BOUŘA, V., *Vybraná témata z kriminologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007

⁶⁸ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004.

situační prevence je změnit strukturu příležitostí ke spáchání trestného činu v neprospěch pachatele takovým způsobem, aby subjektivně pocíťovaný prospěch z trestného činu nebyl vyšší než míra vynaložené námahy a podstoupeného rizika. Důsledkem uplatňování situační prevence je tak omezování kriminogenních situací a zvyšování pravděpodobnosti odhalení a dopadení pachatele.

Výhodou zavádění situační prevence před prevencí sociální je to, že je jednodušší a převážně i rychlejší. Její výsledky jsou bezprostřednější a zřetelnější, účinnost snadněji ověřitelná. Avšak právě účinnost situační prevence bývá často krátkodobá, respektive nestálá anebo vede k přesunu kriminality.⁶⁹

Situační prevence má význam především pro předcházení loupežím. Jde (podobně jako u prevence majetkové kriminality) například o zajištění dostatečné přehlednosti veřejných prostranství, jejich osvětlení po setmění, odstranění různých překážek viditelnosti, dále o sledování kriminogenních zón pomocí kamerových systémů i stálou policejní hlídkovou službou s kombinací pěších a motorizovaných hlídek, instalování veřejných poplašných signalizačních zařízení na dostupných místech, obnovování a obsazování míst domovníků, respektive vrátných v jednotlivých domech.

Při úvahách o příčinách a prevenci násilné kriminality bývá též poukazováno na význam momentu dostupnosti zbraně, zejména při zkratovitém řešení konfliktních situací. I dílčí legislativní kroky k omezení dostupnosti střelných zbraní a k regulaci manipulování s nimi mohou přinést určitý preventivní efekt. Je tedy žádoucí pokračovat v restriktivní politice ve vztahu k nabývání, registraci, držení, nošení a používání střelných zbraní. K předcházení násilným trestným činům by ovšem též přispělo zabezpečení kontroly distribuce a šíření dalších nebezpečných a zákeřných zbraní.

Úloha architektury a územního plánování je v rámci prevence násilné kriminality markantní zejména při zabraňování vzniku a rozšiřování sociálně dezorganizovaných částí velkoměst. Humanizací městského prostředí by se mělo přispět k tomu, aby se opět stávalo místem pozitivních mezilidských kontaktů, což přispívá ke snižování rizika viktimizace a strachu ze zločinu. Při architektonických řešeních se doporučuje vyvarovat se monotónního, anonymitu podporujícího stylu a vytvářet spíše menší a přehledné úseky (týká se obytných částí ale např. i škol).⁷⁰

⁶⁹ BOUŘA, V., *Vybraná témata z kriminologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007

⁷⁰ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004.

6.3 Viktimologická prevence

Viktimologická prevence se zaměřuje na využití viktimologických poznatků. Jejím cílem je, aby se jedinec nestal obětí trestného činu. Je orientována především na potencionální a skutečné oběti trestných činů a jejím obsahem je činnost osvětová, poradenská a vštěpování obecných a speciálních zásad ochrany ohrožených osob. Do viktimologické prevence je zahrnuta i široká škála praktických příprav – výcvikové kurzy, kurzy psychologické i fyzické sebeobrany, terapeutické i rehabilitační postupy a činnosti určené pro oběti trestných činů. Je však potřebné, aby informační i poradenská složka prevence byly pojaty tak, aby nezvyšovaly v očích občanů strach ze zločinu jakožto subjektivně pociťované riziko viktimizace. Tento strach může ovlivňovat život občana více než skutečná míra jeho ohrožení kriminalitou. V každém případě by viktimologická prevence neměla žádným způsobem občana omezovat.⁷¹

U okruhu osob vystavených zvýšenému riziku viktimizace je důležité zabezpečovat nácvik technik chování v situacích bezprostředního ohrožení přepadením. Širší veřejnost je vhodné informovat jak se vyhnout nebezpečí napadení, a na konkrétních případech poukazovat na nejkritičtější situace, jež trestným činům předcházejí nebo je doprovázejí (např. náhodné známosti navazované pod vlivem alkoholu, vpuštění cizích osob do bytu). K účinnější ochraně potencionálních obětí kriminálního násilí se doporučuje zařazování podrobnějších informací v rámci vzdělávání a doškolování učitelů, lékařů a právníků o problematice viktimizace, zejména dětí, žen a starých lidí, a všemožně podporovat oznamování trestné činnosti tohoto druhu občany.⁷²

6.4 Primární prevence

Její aktivity jsou adresovány veškerému obyvatelstvu. Omezování kriminality není jejím hlavním cílem, nezaměřuje se na předem stanovený okruh osob nebo na určité sociální skupiny. Působí plošně, tzn. na každého. Na příčiny kriminality se snaží působit prostřednictvím sociální, právní, kulturní a jiné politiky. Nejširší uplatnění primární prevence je v oblasti sociální. Jde zde především o opatření, která směřují k dosažení vyšší kvality života celé společnosti, všech občanů, ať již státu, regionu nebo obce, což má nepřímý význam i pro eliminaci kriminogenních faktorů. Součástí těchto

⁷¹ BOUŘA, V., *Vybraná témata z kriminologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007

⁷² NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004.

opatření jsou i aktivity výchovné, vzdělávací, osvětové a poradenské, zaměřené na nejširší veřejnost s akcentem na pozitivní ovlivňování dětí a mládeže.⁷³

6.5 Sekundární prevence

Na rozdíl od primární prevence je orientována na aktivity zaměřené na jedince a skupiny kriminálně rizikové, na potencionální pachatele, oběti a na kriminogenní situace. Je zaměřena také na ochranu materiálních hodnot, které jsou stále častěji hlavním zájmem pachatelů. Preventivní opatření v oblasti sekundární prevence se týkají ve velké míře dětí a mládeže a často jsou směřovány do sféry volného času, tedy rizikovým skupinám jako jsou děti bez náležitého dozoru, děti záškoláci, ale i žebráci, bezdomovci, narkomani, nezaměstnaní aj.

Hlavním úkolem sekundární prevence v sociální oblasti spočívá v činnosti, která je vykonávána prostřednictvím poraden, linek důvěry, sociálních pracovníků krajů a obcí s rozšířenou působností, výchovných poradců ve školách, protidrogových koordinátorů aj. Jsou to hlavně informační a poradenské služby a aktivity v celé šíři sociální péče. Sekundární situační prevence se od té primární příliš neliší. Její sekundárnost je dána spíše tím, že je zaměřena na zlepšování bezpečnosti situace v místech se zvýšeným ohrožením kriminalitou (centra velkých měst, sídliště, zábavní centra, rozsáhlé herny atd.)⁷⁴

6.6 Terciární prevence

Někdy bývá také nazývána postdeliktní prevence a je zaměřena na předcházení kriminální recidivě u pachatele a viktimologické recidivě u oběti trestného činu. Orientuje se tedy na skupiny a jedince, kteří se v minulosti dopustili trestné činnosti a na osoby, které se v minulosti již obětmi trestných činů staly. Uskutečňuje se pomocí tzv. trestní represe, tedy pohrůzkou tresty, ukládáním a výkonem trestů a ochranných opatření a prostřednictvím postpenitenciální péče. V sociální oblasti se terciární prevence uplatňuje především v rovině resocializační zejména formami poradenské, informační a organizační činnosti a sociálními opatřeními, která ve spojení se snahou a aktivitou pozitivně motivovaných jedinců mají umožnit jejich integraci do společnosti.

⁷³ BOUŘA, V., *Vybraná témata z kriminologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007

⁷⁴ BOUŘA, V., *Vybraná témata z kriminologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007

Opatření terciární situační prevence se týkají konkrétních lokalit a komunit, které jsou již zasaženy vysokou kriminalitou určitého druhu.⁷⁵

6.7 Účinnost prevence

Účinnost prevence závisí na celé řadě faktorů. Avšak působení prevence ve společnosti ať už na jedince nebo skupinu představuje otevřený systém, kde nelze zaručit jen působení kontrolovaných aktivit. Jestliže je cílem preventivních aktivit omezit výskyt trestných činů, pak by pokles kriminality mohl znamenat úspěch našeho úsilí. Avšak nám je přístupná především registrovaná kriminalita, její zvýšení nemusí znamenat neúspěch prevence, ale může být důsledkem zlepšení kontroly ze strany policie nebo vyšší mírou oznamování trestných činů ze strany občanů. Efektivitu preventivních programů lze zaznamenat zlepšením preventivního chování občanů, zvýšením jejich pocitu bezpečí, zlepšením jejich sociálního chování. Prevence kriminality bude i nadále zaujímat prioritní místo v kriminální politice státu, protože v celosvětovém měřítku dochází ke stálému růstu kriminality a společnost je vystavována novým, obtížně odhalitelným typům a formám zločinnosti.⁷⁶

⁷⁵ BOUŘA, V., *Vybraná témata z kriminologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007

⁷⁶ ŠTÁBLOVÁ, R. Kriminologie, studijní texty [online]. [cit. 11. července 2012]. Dostupný z <http://www.vsrr.cz/kestazeni/predmety/kriminologie.pdf>.

7 SYSTÉM PREVENCE KRIMINALITY V ČR

Od roku 1993 byl v ČR postupně budován a následně stabilizován systém prevence kriminality. Byl ustanoven ústřední koordinační, koncepční a metodický orgán vlády ČR – Republikový výbor pro prevenci kriminality. Dále byl vytvořen systém podpory preventivních aktivit ze státního rozpočtu, byly zpracovány první resortní programy prevence, ale především bylo rozhodnuto o základním zaměření preventivní práce v následujících letech. Preventivní práce se začala orientovat na místní úroveň, do měst a obcí a to v kompetenci a odpovědnosti místních orgánů samosprávy. Základní principy systému prevence kriminality byly vyjádřeny v historicky první Strategii prevence kriminality v roce 1999, platné až do roku 2003. Následovala Strategie prevence kriminality na léta 2004 až 2007 a v současné době je v platnosti Strategie prevence kriminality na léta 2009 až 2011, která byla schválena Usnesení vlády ČR ze dne 15. 10. 2007 č. 1150.⁷⁷

7.1 Organizační systém prevence kriminality v ČR

Na centrální úrovni plní ústřední metodickou a koordinační roli Republikový výbor pro prevenci kriminality (dále jen „Republikový výbor“). Základním předmětem jeho činnosti je vytváření preventivní politiky vlády ČR na meziresortní úrovni a podpora její realizace na místní úrovni. Republikový výbor byl zřízen při Ministerstvu vnitra a též rozhoduje o přidělování finančních prostředků ze státního rozpočtu na projekty, realizované v rámci jednotlivých preventivních programů. Úkoly související s činností Republikového výboru plní Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra. Ústřední orgány státní správy (Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo obrany, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo financí, Ministerstvo pro místní rozvoj, Nejvyšší státní zastupitelství, Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky a Rada vlády pro záležitosti romské komunity) zastoupené v Republikovém výboru se podílejí na jeho činnosti a na plnění úkolů, stanovených ve Strategii prevence kriminality na příslušné období. Kromě toho tyto resorty v rámci své působnosti také rozvíjejí vlastní preventivní programy. Klíčové postavení a odpovědnost za realizaci preventivních

⁷⁷ *Koncepce prevence kriminality Jihočeského kraje na období 2009-2011* [online]. [cit. 10. července 2012]. Dostupné z: : <http://www.mvcr.cz/clanek/programy-prevence-kriminality>

aktivit mají orgány obcí, které nesou zodpovědnost za přípravu a praktickou realizaci programů prevence kriminality. Hlavními aktéry na úrovni obcí a měst jsou příslušné orgány samosprávy, komise prevence kriminality a jmenovaní manažeři prevence kriminality obcí a měst. Po vzniku vyšších územně správních celků postupně vznikaly na úrovni krajských úřadů pozice manažera prevence kriminality. Jeho úkolem je především koordinovat prevenci kriminality ve svém regionu. Zároveň je kontaktní osobou pro Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra, pro Policie ČR a pro manažery prevence kriminality měst a obcí. Hlavním partnerem kraje a obcí při zpracování analýz trestné činnosti, při formulování návrhů na řešení problémů a rizik, při tvorbě koncepcí prevence kriminality a stanovování bezpečnostních priorit je pro Policie ČR (koordinátoři prevence kriminality krajských správ Policie ČR).⁷⁸

7.2 Strategie prevence kriminality na období 2008-2011

Strategie prevence kriminality na období 2008-2011 (dále jen „Strategie PK“) je koncipována na základě současné situace v oblasti kriminality, vychází z nejnovějších poznatků vědeckých výzkumů a z domácích i zahraničních zkušeností. Zaměřuje se zejména na snižování majetkové a násilné kriminality a na eliminaci kriminálně rizikových sociálně patologických jevů.

Cílem Strategie prevence kriminality je zvyšování pocitu bezpečí občanů, snižování míry a závažnosti trestné činnosti, posilování kompetencí krajů a obcí při plánování a realizaci preventivních opatření.

Priority Strategie prevence kriminality spočívají v eliminaci kriminogenních sociálních a ekonomických faktorů, které umocňují rozvoj kriminálního jednání, v omezování příležitostí k páčání trestné činnosti a zvyšování rizika pro pachatele, že bude dopaden, v informování občanů o legálních možnostech ochrany před trestnou činností.

Cílovými skupinami jsou děti a mladiství ohrožení sociálně patologickým jevy a s kriminální zkušeností, prvopachatelé trestných činů, recidivisté, sociálně vyloučené komunity.

⁷⁸ *Koncepce prevence kriminality Jihočeského kraje na období 2009-2011* [online]. [cit. 10. července 2012]. Dostupné z: : <http://www.mvcr.cz/clanek/programy-prevence-kriminality>

Systém prevence kriminality je od roku 2009 členěn na tři úrovně - republikovou, krajskou a městskou. Koordinační roli vůči preventivním aktivitám na všech úrovních stále plní Republikový výbor prostřednictvím Odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra. Na krajské i městské úrovni jsou zpracovány bezpečnostní analýzy a na jejich základě se formulují příslušné koncepce prevence kriminality. Při realizaci preventivních opatření musí kraje a obce postupovat v souladu s hlavními cíli, principy a postupy stanovenými Strategii prevence kriminality a zohledňovat přitom místní podmínky a potřeby.⁷⁹

7.3 Strategie prevence kriminality na období 2012 – 2015

Strategie prevence kriminality České republiky na léta 2012 až 2015 shrnuje zkušenosti praxe prevence kriminality v České republice tak, jak byla prováděna od roku 1993. Reflektuje všechny obecné zahraniční poznatky k prevenci kriminality a dává je do souladu s národní praxí. Stanovuje pro další období jasná východiska, konkrétní cíle a priority, které jsou postavené na definovaných principech.

Pro výkon a provádění prevence kriminality uvádí Strategie výčet subjektů a institucí, které se budou na její praktické realizaci podílet a budou naplňovat stanovené cíle. Důležitým prvkem je zastřešení systému struktur na úrovni vlády ČR, respektive Republikového výboru.

Ambicí tohoto materiálu je zejména dokončení stabilizace dosažených výsledků v oblasti prevence kriminality, nastavení standardních nástrojů a postupů v prevenci kriminality, zajištění dostatečných finančních prostředků na praktický výkon prevence kriminality v obcích a krajích a dosažení cílového stavu v prevenci kriminality.

Výsledky kvalitní realizace Strategie budou zejména snížení výskytu kriminálního chování a rizikových faktorů, zvýšení bezpečí na veřejných místech, stabilní finanční podpora efektivních aktivit a projektů prevence kriminality a stabilizovaný a efektivní systém prevence kriminality, který je obvyklý v rozvinutých

⁷⁹ *Koncepce prevence kriminality Jihočeského kraje na období 2009-2011* [online]. [cit. 10. července 2012]. Dostupné z: : <http://www.mvcr.cz/clanek/programy-prevence-kriminality>

demokraciích. Takový stav je cílem, k němuž především dosavadní i budoucí snahy v prevenci kriminality směřují.⁸⁰

⁸⁰ *Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2012-2015* [online]. [cit. 10. Července 2012]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/programy-prevence-kriminality>

8 FENOMENOLOGIE NÁSILNÉ KRIMINALITY

Jendou z hlavních součástí předmětu kriminologie je popis kriminality jako sociálně patologického jevu. Na tuto oblast se zaměřuje kriminální fenomenologie. Důvod, proč je této problematice věnována značná pozornost, spočívá nejen ve snaze poznat, jaká je kriminalita na určitém území, jak se vyvíjí během určitého časového období a jaká je její struktura, ale zejména v tom, že tyto informace mohou přispět k objasňování příčin kriminality, ověřování kriminologických teorií a také ke hledání vhodných forem trestní politiky a následně i k hodnocení jejich efektivity. Při popisu a výkladu informací získaných o kriminalitě se v odborné literatuře setkáváme s různými pojmy, jedním z nich je *stav* kriminality. Jím se rozumí počet činů, které lze z hlediska trestního práva definovat jako trestné činy, případně činy jinak trestné, spáchaných na vymezeném území státu, samosprávného celku či obce za určité časové období, zpravidla za rok.

Dalším významným ukazatelem je pro kriminologii *struktura* kriminality – tedy rozložení kriminality podle různých hledisek. Struktura kriminality může být zkoumána z geografického hlediska, podle druhu kriminality, věku a pohlaví pachatele, případně podle toho, v jaké míře se na kriminalitě podílejí recidivisté apod. Údaje o struktuře kriminality významně konkretizují poznatky o kriminalitě a umožňují ji lépe charakterizovat. To lze demonstrovat na tom, že v popředí zájmu společnosti je vždy zejména sledování závažnějších druhů kriminality, které jsou veřejností vnímány jako významné narušení řádu ve společnosti.

Kriminální fenomenologie se také zabývá *dynamikou* kriminality, tedy změnami ve stavu a struktuře kriminality během delšího časového období. V této souvislosti se pak s ohledem na to, zda došlo k poklesu či nárůstu kriminality, případně nedošlo k žádné významné změně, uvádí, že kriminalita má sestupnou či vzestupnou tendenci nebo že stagnuje. Tyto trendy se pak kriminologové pokoušejí vysvětlit společenskými změnami ve společnosti. S tím souvisí i zkoumání vlivu a efektivity různých trestně-politických přístupů na kriminalitu.⁸¹

⁸¹ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005.

8.1 Stav násilné kriminality

Tabulka č. 1 ukazuje členění násilné kriminality podle policejních statistik, počet zjištěných a objasněných trestných činů na území celé České republiky za rok 2011.

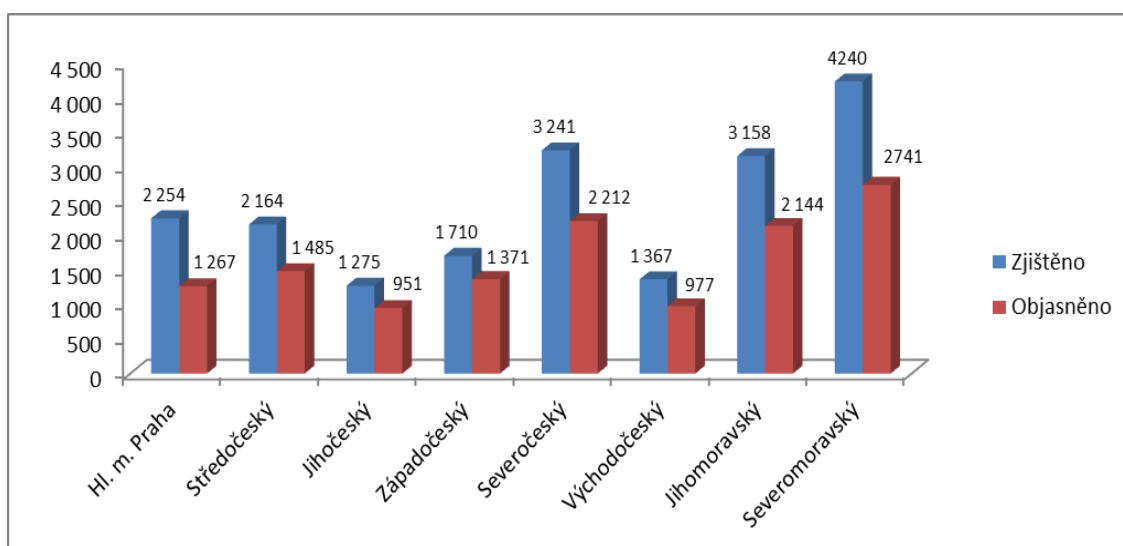
Stav násilné kriminality v ČR v roce 2011			
	Nápad	Objasněno	% objasněnosti
Vraždy	173	148	85,5
Usmrcení lid. plodu	0	0	0
Opuštění dítěte	18	11	61,1
Únos	8	6	75
Loupeže	3 761	1 729	45,9
Násilí proti úřed. osobě	987	911	92,3
Úmyslné ubl. na zdraví	5 264	3 752	71,3
Rvačky	13	10	76,9
Násilí a vyhrož.sk.obv.	85	70	82,4
Braní rukojmí	2	1	50
Nebezp. vyhrožování	2 387	2 017	84,5
Vydírání	1 522	1 173	77,1
Omez. a zbav. os.svob.	277	189	68,2
Poruš. dom. svobody	2 927	1 653	56,5
Neopr. zásah do domu	383	303	79,1
Týrání svěřené osoby	168	100	59,5
Týrání os. v spol.dom.	661	534	80,8
Omez.svobody vyznání	0	0	0
Útisk	34	24	70,6
Ostatní	3	0	0
Celkem	18 673	12 631	67,6

Největší počet násilných trestných činů tvoří TČ úmyslné ublížení na zdraví. Tato skutečnost ukazuje, že ve společnosti stále dochází k řešení mezilidských konfliktů násilím. Objasněnost této trestné činnosti se pohybuje kolem 72%. 28% útočníků se nepodaří zjistit. Dalším početným trestným činem je TČ loupež, který patří mezi trestné činy s vysokou společenskou nebezpečností. Dochází zde nejen k získání prospěchu, ale nebezpečnost je v tom, že za použitá násilí nebo pohrůžky násilím. Objasněnost této závažné trestné činnosti se pohybuje pod 50%. Dalším trestným činem je TČ porušování domovní svobody, jeho nebezpečnost spočívá v tom, že je zasahováno do svobody obydlí. Objasněnost této trestné činnosti se pohybuje nad 50%. Nejzávažnějším trestným činem je bezesporu TČ vraždy, při kterém pachatel útočí na samotnou podstatu existence jedince, tedy jeho život. Této trestné činnosti OČTR věnují

bezesporu největší pozornost a tomu odpovídá i procento objasněnosti které se blíží k 90.

Celkem bylo v roce 2011 v ČR registrováno přes 18 tisíc TČ, z tohoto počtu bylo přes 12 tisíc TČ objasněno. Objasněnost této závažné trestné činnosti dosahuje téměř 68%, což je velmi vysoké číslo oproti celkové kriminalitě, u které se procento objasněnosti pohybuje pod 40%. Vysoké procento objasněnosti ukazuje aktivní přístup a vysoké nasazení policejních orgánů při objasňování této trestné činnosti.

Graf č. 1 ukazuje celkový počet zjištěných a objasněných trestných činů podle jednotlivých policejních krajů v roce 2011.

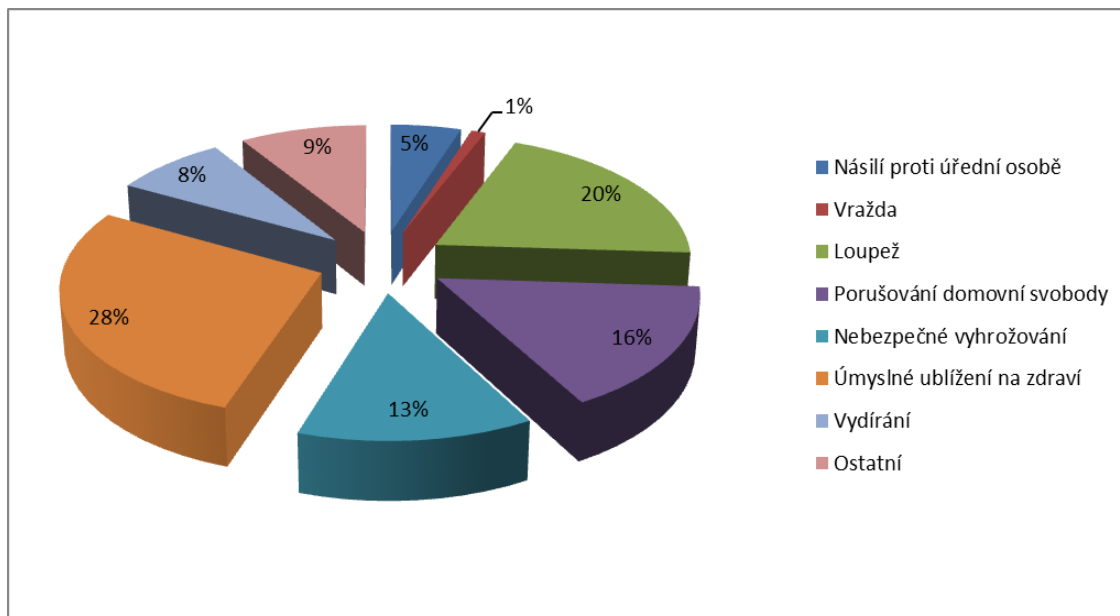


Nejvíce násilných trestných činů je páčáno v kraji Severomoravském a v hlavním městě Praha. Tato skutečnost je pochopitelná, je zde značné množství obyvatelstva, koncentrován těžký průmysl, doly, hutě atd., tedy skladba obyvatelstva, jejíž část více jak jinde inklinuje k řešení problémů násilím. Tato skutečnost je umocněna i přítomností cizinců hledajících v těžkém průmyslu v ČR uplatnění a s tím související xenofobní nálady přerůstající do násilí.⁸²

⁸² SVATOŠ, R. *Kriminologie ve světle nového trestního zákoníku*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010.

8.2 Struktura násilné kriminality

V grafu č. 2 bylo členění, neboli struktura kriminality, volena tak, že byly vybrány nejzávažnější trestné činy. Z těchto důvodů na ostatní trestné činy připadá značný podíl a to 9%.



Nejvyšší procento zaujímají trestné činy úmyslného ublížení na zdraví a to téměř jednu třetinu z celkové násilné trestné činnosti. Obdobná situace je i u trestných činů loupeží, které tvoří přesně 20% z celkového počtu násilných trestných činů. Společně s trestným činem vraždy patří oba tyto trestné činy k nejzávažnějším v rámci násilné kriminality a tím spoluurčují onu nebezpečnost této kriminality.

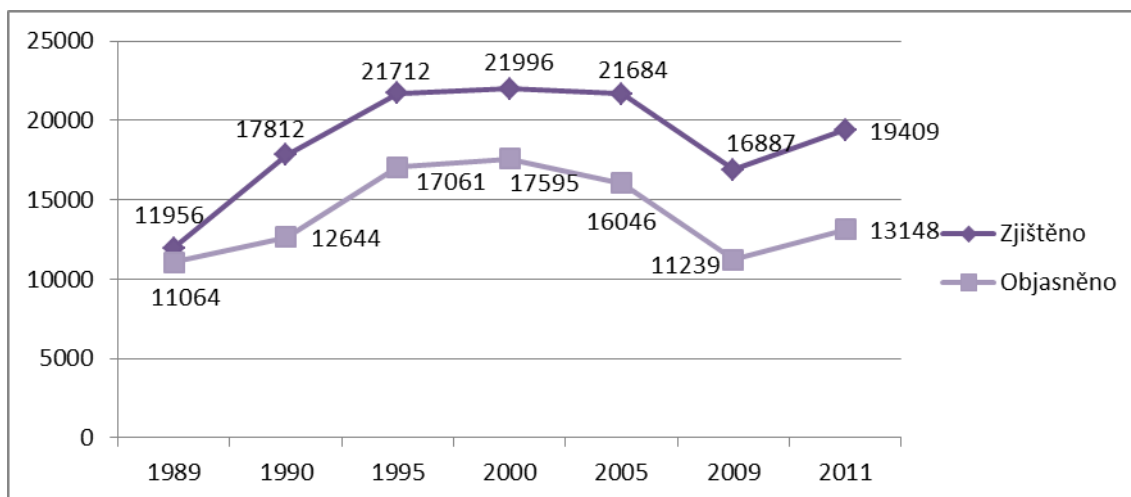
Ostatní trestné činy, jako trestné činy porušování domovní svobody, nebezpečné vyhrožování a vydírání se podílejí na celkové násilné kriminalitě od 8 do 16 procent.

Malý podíl, konkrétně 5%, zaujímá trestný čin násilí proti úřední osobě. Toto nízké číslo je však relativní. Jedná se totiž o útok na úřední osoby vykonávající své pravomoci a ne všechny postižené osoby tuto skutečnost oznamují OČTŘ. Těmito útoky prostřednictvím těchto úředních osob, dochází vlastně k útokům proti státu a samosprávě.

Nejmenší podíl na násilné kriminalitě zauímají vraždy, konkrétně se jedná o jedno procento. O nebezpečnosti trestného činu vraždy, včetně TČ zabití a TČ vraždy novorozeného dítěte matkou, nejsou bezesporu pochybnosti.⁸³

8.3 Dynamika násilné trestné činnosti v ČR

Graf č. 3 ukazuje vývoj registrované násilné kriminality a objasněné násilné kriminality v ČR od roku 1989 do roku 2011.



Z grafu vyplývá, že po roce 1989 dochází k enormnímu nárůstu této kriminality, téměř na dvojnásobek. V roce 1995 se nárůst zastavuje, do roku 2005 je stabilizován okolo 21 tisíc násilných trestných činů. Po roce 2005 dochází ke značnému poklesu, v roce 2009 jde již o necelých 17 tisíc trestných činů a v roce 2011 je zaznamenán nárůst okolo 19 tisíc násilných trestných činů.

Pokud jde o vývoj objasněnosti násilné kriminality, byla před rokem 1990 téměř stoprocentní. Křivky nápadu a objasněnosti se po roce 1989 vzdalují, když již po roce 1990 křivka objasněnosti kopíruje křivku nápadu násilné kriminality. Objasněnost násilné kriminality se stabilizuje trvale na hodnotě kolem 70 procent a dá se předpokládat, že se udrží i do budoucna a to i přes skutečnost, že v roce 2009 byla dosažena objasněnost násilné kriminality pouze 66,5 procenta, v roce 2011 se mírně zvýšila na 67,7 procent. Objasněnost násilné kriminality dosahuje téměř dvojnásobku objasněnosti celkové kriminality. Je to zejména proto, že oběti této trestné činnosti se dostávají do kontaktu s pachatelem a je zde daleko větší možnost pachatele popsat a později identifikovat za použití různých kriminalistických metod např. rekognice.

⁸³ SVATOŠ, R. *Kriminologie ve světle nového trestního zákoníku*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010.

Dalším důvodem vysoké objasňovací schopnosti násilné kriminality je větší intenzita činnosti policie, která této problematice dává velkou váhu. Důvod je jednoduchý, násilná kriminalita je ukazatelem úspěšnosti OČTŘ v boji s kriminalitou a za neúspěchy při jejím objasňování by mohli čelit kritice společnosti.⁸⁴

⁸⁴ SVATOŠ, R. *Kriminologie ve světle nového trestního zákoníku*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci se věnuji aktuálnímu problému této společnosti, kterým je násilná kriminalita. Stále vzrůstající strach z násilí se stává příznakem našeho současného života. Násilí je fenomén této doby. Každý den nás veřejné sdělovací prostředky informují o dalších hrůzných násilných činech, které se udály. Po zhlédnutí těchto případů plných agresivního násilí se nabízí otázka, kde se bere tolik zloby a nenávisti uvnitř člověka? Co ho vede k tomu, že bezdůvodně zabíjí nebo fyzicky napadá ostatní nevinné lidi? Cílem mé bakalářské práce byla snaha objasnit, kde, jak a proč vzniká násilí a jak zabránit samotnému vzniku agrese v lidech-pachatelích, je-li to vůbec možné. Má práce obsahuje 8 kapitol, které se dělí na podkapitoly. V úvodní kapitole jsem se snažila vyložit základní pojmy související s násilím, jelikož se promítají do celého textu a tento výklad umožní lepší pochopení celé práce. Jedná se o výklad pojmů jako je násilná kriminalita, násilí, agrese, oběť a pachatel. Ve třetí kapitole jsem se zaměřila na kriminalitu jako hromadný jev z pohledu a postoje společnosti. Další kapitola podrobně rozebírá jednotlivé druhy násilných trestných činů a blíže specifikuje osobnost pachatelů těchto činů. Rozsáhlou část této kapitoly věnuji domácímu násilí a s tím i související nové právní úpravě institutu vykázání. V kapitole páté zmiňuji příčiny násilné kriminality z různých úhlů pohledu. V šesté a sedmé kapitole jsem se zabývala otázkou, jak lze předcházet další násilné trestné činnosti v rámci prevence násilné kriminality. Poslední, osmá kapitola pojednává o fenomenologii násilné kriminality. Provedla jsem zde analýzu stavu, struktury a rovněž dynamiky násilné kriminality prostřednictvím policejních statistik.

V této práci jsem dospěla k závěru, že dnešní prevence násilné kriminality je prováděna dobře, ale lze ji ještě zlepšit. Zlepšení této prevence nalézám v preferování funkčních rodin a docházím k názoru, že nejzávažnější příčiny sklonu k násilnému chování vznikají již v dětství a to zejména špatným působením již zmíněného rodinného prostředí.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literární zdroje

1. BOUŘA, V., *Vybraná témata z kriminologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007. 105 s. ISBN 97-80-7368-309-2.
2. ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. 192 s. ISBN 978-80-247-2014-2.
3. FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestní právo hmotné a procesní*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2007. 420 s. ISBN 978-80-86708-51-5.
4. HARTL, P., *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X.
5. JELÍNEK, J., A KOL.: *Trestní právo hmotné*. Praha: Leges, 2010. 912 s. ISBN 978-80-87212-49-3.
6. JELÍNEK, J. A KOL.: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2009. 1216 s. ISBN 978-80-87212-22-6.
7. KAISER, G., *Kriminologie: Úvod do základů*. Praha: C. H. Beck, 1994. 264 s. ISBN 80-7179-002-8.
8. KUČHTA, J. a kol. *Kriminologie, II. Část*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1993. 102 s. ISBN 80-210-0681-1.
9. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005. 568 s. ISBN 80-7179-813-4.
10. MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, s. r. o., 2005. 352 s. ISBN 80-7376-002-X.
11. NETÍK, K., *Psychologie v právu: Úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6.
12. NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2008. 285 s. ISBN 978-80-7357-377-5.

13. NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Základy kriminologie*. 1. vyd. Praha : Universita Karlova, 1993. 134 s. ISBN 80-7066-821-0.
14. PONĚŠICKÝ, J., *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton., 2005. 226 s. ISBN 80-7254-593-0.
15. PROTIVÍNSKÝ, M. *Trestní právo hmotné - zvláštní část*. Praha: ARMEX, 1997. 63 s. ISBN 80-902283-1-3.
16. PRŮCHA, J., *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998. 336 s. ISBN 80-7178-252-1.
17. STEVENS, A., KESSLEROVÁ, I., STEINACKOVÁ, K. *Přehled osvědčených postupů*. 1.vyd. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007. 140 s. ISBN 978-80-7338-058-8.
18. SVATOŠ, R. *Kriminologie ve světle nového trestního zákoníku*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2010. 174 s. ISBN 978-80-86708-21-8.
19. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál s.r.o., 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.
20. Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů*.
21. Zákon č.273/2008 Sb., *zákon o Policii České republiky*.

Internetové zdroje

1. *Agresorka, pravda o ženském násilí: Vraždy novorozenců v ČR a psychosociální stav jejich matek*, [online]. [cit. 19. dubna 2012]. Dostupné z: <http://www.agresorka.cz>
2. *Děťští vrazi: Mohou se napravit?* [online]. [cit. 18. Dubna 2012]. Dostupné z: <http://zena.centrum.cz/deti/clanek>
3. *Bílý kruh bezpečí: Pomoc obětem trestných činů v ČR* [online]. [cit. 19. dubna 2012]. Dostupné z: <http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/trestne-ciny/ublizeni-na-zdravi>

4. *Bílý kruh bezpečí: Pomoc obětem trestných činů v ČR* [online]. [cit. 19. dubna 2012]. Dostupné z: <http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/trestne-ciny/vydirani/>
5. *Koncepce prevence kriminality Jihočeského kraje na období 2009-2011* [online]. [cit. 10. července 2012]. Dostupné z: : <http://www.mvcr.cz/clanek/programy-prevence-kriminality>
6. *Mineralift: Kyberšikana – novodobé úskalí internetu* [online]. [cit. 10. Července 2012]. Dostupné z: <http://www.mineralfit.cz/clanek/kybersikana-novodobe-uskali-internetu>
7. *Podej ruku: Informace o sexuálním násilí* [online]. [cit. 19. dubna 2012]. Dostupné z: <http://podejruku.cz/znasilneni>
8. *Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2012-2015* [online]. [cit. 10. Července 2012]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/programy-prevence-kriminality>
9. ŠTÁBLOVÁ, R. *Kriminologie, studijní texty* [online]. [cit. 18. dubna 2012]. Dostupné z <http://www.vsr.cz/kestazeni/predmety/kriminologie.pdf>.
10. *Životopis policistů online: Společnost citlivá k násilí očima policisty* [online]. [cit. 18. Dubna 2012]. Dostupné z: <http://www.policista.cz/clanky/reportaz/710/>

SEZNAM ZKRATEK

TZ – Trestní zákoník

TŘ – Trestní řád

TČ – Trestný čin

OČTŘ - Orgány činné v trestním řízení